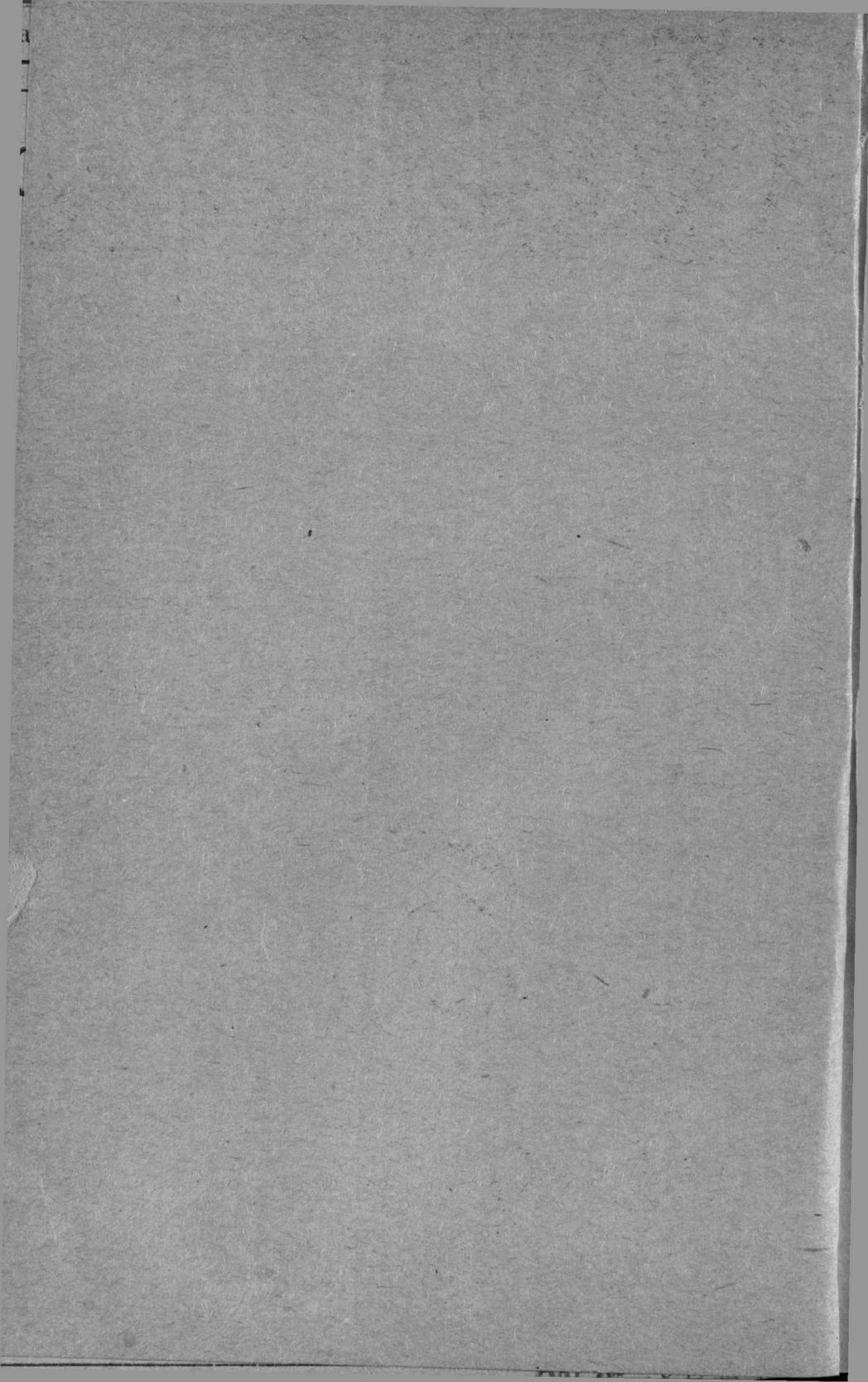

WOODRICK

~~HT 99/I~~
5

3

1 9 3 6

ГҶВА РАЈОНСА „ТРАКТОР“ КОЛХОЗЫГ ГӨРӘ ЗНАМЈА ОРҶЕНӨН
НАГРАФИТӨМ КУКАҶВИЗЫГ СТАЛЫНСКОЈ УДАРҶИЦА
М. Т. АРҶЕЈЕВА

НЖ Коми
1-1a

У Д А Р Ы К

ХУДОЖЕСТВОА СОВЕТСКОЈ ЛИТЕРАТУРА
КОМИЖУРНАЛ

ЛЕРО СОВЕТСКОЈ
ПИСАТЕЛЈАС СОЈУЗЛОН
КОМИ ПРАВЛЕНІЈЕ

№ 3

МАРТ 1936 ВО

У Д А Р Н И К

КОМИ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛ
ОРГАН КОМИ ПРАВЛЕНИЯ ССП

ПОД РЕДАКЦИЕЙ:
М. ДОРНИНА (отв. редактор),
П. ШЕБОЛКИНА и И. ИЗ'ЮРОВА

№ 3

МАРТ 1936 ГОД

Жеңишим КУЗА

(БИГТ)

Н... сиктыс отеч Ыкодим ачыс кайс кӧлӧкӧмӧнчаӧ да луншӧр-лунӧ мӧдӧс звӧӧитны ватагаӧн. Кӧлӧкӧмӧнча мудӧдӧ поздысӧм чавканяс шыӧн жбырк-ӧитисны ыжыд жыӧӧанӧн медвоzza тоӧкӧитӧм бӧрын, кутисны гӧгравны вичко жур вестын. Сегга орчӧн-орчӧн пуксалисны крест перекладина ку-ча да чӧволыс сикт вылӧ журнысӧ гӧӧкӧдӧлӧмӧн кывзысисны везлунӧ кылан повӧӧдлыс шыясас.

Сикт пастаын ӧекод ез тыдав. Ез вужрас везӧг ӧтик морт. Кыкко пуджа кӧлӧкӧллыс гыркод кывсӧ кокнас гезсӧ довкӧдӧдӧлӧг, посӧи жыӧӧанясӧн кыкнан кӧнас тӧлгӧг, отеч Ыкодим, тӧвжыв жбырган моз, зоржалӧс перӧлӧяс вомӧн сикт-са улӧчяс вылӧ, чӧткырасан, виччысан сӧнжаснас корсӧс вич-колаӧ локтыс жӧзӧс. Кыз бытӧтӧ нарошнӧ, ӧекод ез лок. Сӧжӧ чайтӧс, кӧлӧкӧлжасӧн первожа савкӧитӧм бӧрын быд кер-каыс кутасны петавны жӧз да воны вичколаӧ, котӧртӧг моз-ныс мӧдасны чӧвтавны пернапас. Аӧни ӧекод ез вӧв, ӧекод, везӧг ӧтик морт ез тыдав. „Енлы, ме петкӧдла тӧжанлы“,— код тӧдас код вылӧ, а гашкӧ и став сикт вылас, вӧдчӧс отеч Ыкодим. Сӧжӧ ӧын локыс кутӧс тракжыны кӧлӧкӧл кывжассӧ, ватагаа звӧӧнлӧн лӧсыда мунан шыясыс сорсӧсны, кыӧи отеч Ыкодим азӧис вичколаӧ терыба, чеччалӧг тыржа, котӧртыс вичко старӧстаӧс. Старӧста котӧртыс журсӧ чатӧртӧмӧн, зӧлис тӧдмавны тӧжӧс, лок ногӧн звӧӧитыссӧ. Сӧжӧ чайтӧс, мыж чемад кӧжӧмаӧс кӧлӧкӧмӧнчаӧ да нароснӧ сылы, мӧбӧ отеч Ыкодимлы вӧлшасӧны.

Куз посжас куз котӧрӧн кӧжӧгӧн, сылӧн ловшыыс зӧкӧз тырӧма, чужӧмыс гӧрдӧдӧма, лӧма тошыскӧд ӧтсера, лолалӧс дудӧм вӧв моз пошӧктӧмӧн. Сӧнжасыс сылӧн лоӧны пӧӧа улук пастаӧс, кор азӧис звӧӧитыс попӧс.

— Мыж куз звӧӧитан?— жыӧӧан шыжассӧ вевтӧыны зӧлӧмӧн, полӧгтыр жуалӧс сӧжӧ Ыкодимлыс.

— Спасітєль нїм куѣ!— вочавїіс отеч Нїкодім да важ мозыс-жō збылыг кутїс воѣ звōнїгны.

Улїч вылын тыдовтчісны өткымын пōрыг бабајас. Најō куңгыртчōмōн терыба вōрōдісны кокјаснаныс да вылысаңыд кажїтчісны зев посьїдікōн. Нїкодімлы лоїс нїмкоѣжык. Сїјō жыңһан кывјассō сетїс старōсталы, ачыс котōрōн леччїс увлаң.

Здук мыстї паскыд вїчко шōрын сулаалїсны кымынкō пōрыг бабајас да мужїкјас. Отеч Нїкодім петїс амвон воѣ, заводїтїс вїставны проповед. Нузгїс ныр пырыс, кывјассō пыскылалōмōн, лōдіс:

— Православнōј пастырјас! Спасїтєль кыліс мїжанлыг момїтвајаснымōс, азгїс сїнвајаснымōс. Локтō хрїстослōн војско і мїжанлы најōс колō достојнōја встретїтны, кыдї мїжанлыг вера вїчысјасōс, мїжанлыг вїчко дорјысјасōс...

Проповед вōлі куѣ. Сыыг на куѣ вōлі молебєн јєнвера дорјысјас воōм куѣ. Сулалысјас чышкалісны сїнјаснысō, кыскышталїсны нырјаснысō, терыба чōвталїсны пернапас, улōз копрасїсны.

Ѣакōн, мыжа морт моз, унаыг полїг тырја вїчōдлывлїс Нїкодім вылō, зїліс нōшта ыждōдны сїз-һїн вїчко сводјассō поткōдыг гōлōссō. Нїкодім каѣалїс сылыг зїлōмсō да нїмкоѣасїс: „Повѣн һєбог. Оні он кут быд пуджын руга вōсна пōс петтōзыд венѣыны, он кут велыны ісполкомјасōд да норасны ме вылō. Петкōдла ме і тєныд гаж“. да нōшта скōрыг вїчōдлывлїс Ѣакōн вылō, бытѣō кōсјїс шуны: „Вїчыг мєыс. Оні воѣстō богта“. Молебєн бōрын вїчкоыс петїгōн нароснō ез вїчōдлы Ѣакōн вылō, сōмын сїнсō кōсōјтлїс старōста вылō да шуїс:

— Мєд лунтыр звōн вōлі. Кор кутасны воны— вїсталōј мєным. Петам һаң-солōн.

І мунїс, ез сувтлы весїг јōз дорō, кыдї вōчлывлїс ѓнōз.

Рытја вылыс отеч Нїкодім ордын пукалісны гōстјас: англїскōј фрєнча, гамїфеа, југјалыг сапōга капїтан Шулгїн, сылōн кык поручїк. Ставныс југыд кїѣаōс, морōсаныс кујїм рōма лєнтајас вылын ѓшалїсны георгїјєвскōј крєстјас, пєл-помјас выланыс погонјас.

Капїтан Шулгїн гвет вылас раѢєјтлїс унатор, но мєд-са јсна кујїмōс: војутны, озыр пызан сајын вескыда стōканыг глōтјыны курыд вїна да.. мїча гыжјас. Мїча гыжјас дорō сылōн важысаң сōлōмыс кыскїс, кор-на нōшта вескаліс јункєрскōј учїлїшщєō да мōдіс воывлыны том гїмначїсткајас дїнō. Оні Шулгїн пукаліс отеч Нїкодім пызан сајын, горша сујалїс вомас һєбыд шобдї һаң, закусывајтїс

сөмга черіқаңон да сінсө ез леҗлыв попадҗа лышкыд морос вылыс, кјас вывгыс, кодјас сещом кужомон мыччалис ны сылы стоканјас, ҥебыд пірөгјас, закускаон тыр төрөлкајас. Отеч Никодимыс ҥекущом повтог, сјө горша віқодлываліс попадҗалы сінмас да скоралис. Скоралис сы вөсна, мыј лоө војутны сөд мужікјаскөд. Скоралис сыыс, мыј попадҗалон гыжјасыс паскыдөс, сөдөс, абу куҗмөсөс, абу ҥеуна гөрдөватөс, кущомјасөс сјө медга јона раҗејтө. А медга јона скоралис сыыс, мыј куҗ јурҗа попыс пукало сылы паныд, оз леҗлы сінјассө сјө вом вылыс, сөд мужікјаслы моз віставло сылы асгыс проповедҗсө, бытвө сјөс Шулгін первојяыс кыло да зев окота кывзынысө. Пукало да мешајтө топодлыны ҥајтөс гыжја, но ҥебыд јаја попадҗасө, по-салдатскі сјөс гартыштны.

Сөмын-на өні капітан Шулгін аслас отрадөн пыріс тајө сиктас. Сјө чајтис, мыј сјөс встречајтны петасны уна јөз, муоҗ копрагөмон нуөдасны сјөс кјас вылын сиктө, вajasны сы дінө коммунистјасөс. Од на вөсна сылы лоө ветаны татјасті, пукавны код төдас кодјаскөд, полигтыр віқодны кущомкө попадҗа выло. Чајтис сјөс бура встречајтг, а ез ло. Вөлі сөмын көлөкөһыча вывсаҥ бувган шы да вітөквајт пөрысјас, кодјас петкөдісны сылы чорыд рузөгһаҥтупөс. Вөлі нөшта тајө җапкөдчыс вома попыс, код ордын сјөн і пукавсө, мыј попадҗаыс сещом лышкыд. Ез вөв ҥіөтік коммунист, ставөн удітөмаөс пышјыны, весіг семјанысө нуөмаөс. Сјөн і өні скоралис капітан Шулгін, сјөн і сещом јандыгтөма, горша віқөдіс попадҗа выло.

Ез кывлы прамөја, кыҗі отеч Никодим каҗтыштіліс кодлыскө ҥымсө да шуіс коммунисткаон.

— Коді, шуан?— јуалис мөдыс Шулгін.

— Татчөс наставһыча, Ольга Трубова. Пыр спектакасө, ісполкомыс оз петав, коммунистјаскөд гартчө.

— Вајны татчө!

Кукһаыс пыраліс деһшдік, щолкытіс кокнас, шапа бергөдчөмон бөр петіс. Капітанлон кокјасыс өтлаасісны-һын попадҗа кокјаскөд. Сылон скөрыс еща чініс.

Регыд вајсны і Трубоваөс. Сјө вөлі руд платвө выло пасталөм жеһыфк коска жакета, косөһык. Шулгін катаегі тырја локтіс сы дінө, ҥещьштіс јур вывгыс шалсө.

— Щөщөдөм јурҗа? Коимуністка?

— Коммунистка, ваше благородіје, коммунистка,— лебегітіс отеч Никодим.— Вічкыс різіјас нуіс спектакјас вөчны, челафөс оз щөкты јурбітны. Паныдаггөн ме выло толкө бералөны, ҥекущом уважеһые.

Капітан Шулгін качаліс — гыжжасыс учітельницаалөн вö-
ліны сещöмөс, кушöмжасöс сijö рафејтліс. Былалөм сінјаснас
сijö гөгөр вижöдліс, шпынмуніс поручікјаслы, бөр пуксіс
места вылас.

— Коммунистка? — мөдыс јуалис Шулгін.

— Ме ог төд, мыј ті сы улын гөгөрвоад, — Шулгінлы
сінмас вескыда вижöдөмөн, шуіс Трубова. — Партияын ме ог
сулав, ез бостны. Том-пө.

— Мијанлы қик вескод. Kodi јен вера оз признајт, kodi
большевик-жыдјасöс дорјö — сijö і коммунист.

— Сіқкө, меным нинөм воча шуны. Јенмөс ме ог приз-
најт, сөлөмнам коммунистјас дор.

— Сіқ, сіқ, ваше благородіје, — кјјассö малалис Никодім
да көсјіс щöщ виставны факөн јылыс, но јандысіс, ез до-
дөсыд вичкоын служитыс былө норасны.

Шулгіналөн щөктөмыс вөлі кос да жеңыд, кызі сыалөн
коскас өшалан маучерыслөн лыјөм шы.

— Сетны салдатјаслы!

А сесса, һедыр олыштөм бөрын, содтіс:

— Бөрас тіјан гаж. Вермад јуө летчөдны.

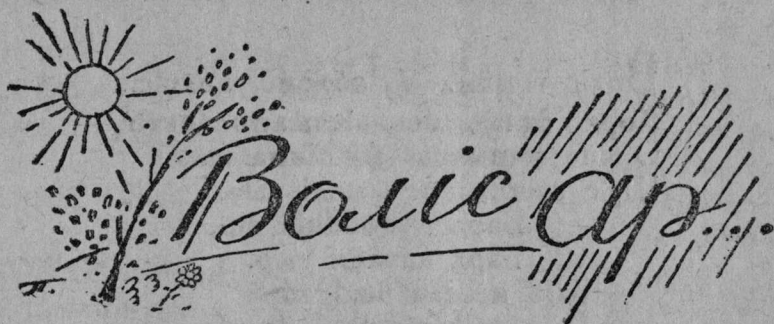
Отөч Никодім ордын гаж муніс војбыд. Војшөрнас-нын
капітан Шулгін ыстыліс Никодімөс кушöмкө мөгөн сикт по-
мөз, а сек костті кык поручік гажөдчісны кухњаын.

Аскі асыввознас Трубовалөн шојыс туплагіс Лымва шөрө
вөчөм јукмөс дорын. Смолвөд јурсіјасыс сыалөн паскалөмаөс
сөстөм јежыд лым вылын, руд платтөыс уналаті косассөма
да костјасөдыс тыдалісны јежыд кын јай вылас гырыс дөз
чутјас да кынмөм вір јокмылјас.

Тақі куліс, учітельница Н... сиктыс, Ольга Трубова.

Кулөмдін, февраль, 1936 во.

Воліс ар... і со жугылтліс мусō,
Сōмын јōзыслыс гажлун ез кусōд.
Воліс ар... келдліс мōдлапōв віз —
Муса ныв зарңи сінва ез кіст.
Коркō унаыс ме
Вōвлі нор сінма зев,
Сōмын өні ме мōд —
Важ моз шоглун ог тōд,
Сōмын өні быд ар
Менам сōлōмōј јар.

Воліс тōв... і став муыввсō кынтліс,
Сōмын морōсын пōслун ез чінлы.
Воліс тōв... олім јанōсōн дыр,
Сōмын мīлōјлōн муслун ез быр.
Коді тенō оз тōд,
Јежыд дукōса тōв?
Быдōн шуōны таз:
Тōлыд мунлас-на таг —
Југыд тулыслōн кад
Здукōн вежōдō сад.

Воліс тулыс... і регыдōн колі,
Лебач — сыланкыв ылавыв доліс...
Воліс тулыс... о, небеса гуг!
Мīлōј мōд сажō мунōма друг.
Аттō дывō, со мор,
Мыјла кватітчі сор?

Со-нын јенежыс дон.
Тулыс ылдїс, зон...
Вїстав, мыјон да кыт
Гожа гажтөмжык рыт?

Волїс гожөм... А сөлөмөј ноксїс...
Коркө өтчүд мен вїзвылыс локтїг,
Орчча вїзвывса јол гїнма ныв
Шуїс гусөңїк зев мелї кыв.
Бара вувөдчїс вїр,
Бара лачаон тыр.
Вајө меным быд здук
Мыјдта гажлунсө, друг!
Мыј-нө локтө-кө ар—
Мїјан олөмсам јар.

JEЖЫД ВО

ИСТОРИЧЕСКОЈ ПОВЕҖЛЫ ПАНАС*)

IV.

ГОЖГА шондыс сотө чужөмјассө, пычиктө пөссө Мылдин куҗа жөҗыс жежыд салдатјаслыс. Унаөн-на пыс ветлөны тыр снараженіеөн: өтар боканыс пөрт да көрт зыр троҗакылөны, мөдарас патрон-таш блонјалө. Мышканыс ноп мешөк. Өтар пел-помгаҗыс мөдар коскөҗыс ејөсалөмаөс шыҗел-нысө. Пелпом вылас-жө пуктөмни виҗтовканысө.

Берег дорын сулалө букеірнөј пароход „Москва“, кодөс во сайын Щугор динын лыјлісны белөјјас. Сіјө пароходас сек вөлі уҗө Аппогалөн отрад. Белөјјас војнас локтасны гусөні-көн пароход дінас. Оградөн командужыс поручік Покома-рев кымынкө салдаткөд пырас пароходас да вескыда ко-төртас рубка дінө. Сені вөлі уҗө Аппога. Пономарев горөдас:

— Руки верх!

Кіјассө лептіг мозыс Аппога җеҗыштас асла: тасма костыс кык наган, лыјас Пономаревөс. Сіјө раҗытчас сојас. Револьверыс усө. Ачыс чепөсјас бөр, вескыда чеччыштас берегө. Заводытчас лыјсөм. Аппога ачыс керавлас пароход домјассө. Ңеҗыр мыҗти пароход мөдөдчас җөжөҗөнікөн кат-ны. Лыјсөгөн усө лоцман, раҗытчас штурвалнөј. Аппогалөн отрад спасөйтчас.

А өні тәјө пароходыс жежыдјас кын. Өні татчө летчөд-лөны војеннөј груз: виҗтовкајас, патрон јашшөкјас, бомбајас. Летчөдлөны сојан торјас. Тәјө пароходнас капітан Атавін-лөн отрад лөсөдчө мунны Печера катыд, Јакшалаҗ, насту-пәјтны гөрдјас вылө.

Виҗтовкајассө да патронјассө летчөдлөны пөжарнөј са-рајыс. Пөжарнөј машинајассө сес шыбытөмаөс ывлаө да лө-сөдөмаөс өружө склад.

Складын лыбіс ыҗыд зык Атавін отрадса салдат-јаскөд:

*) Заводытчөмсө виҗөд 1, 2 №-ыс. Ред.

— Етіјо віт патрон јашщіксö јешщö летчöдöј,— шуö Ата-
він отрадса уңтер груз кыскалыг нывбабалы.

— Некущöм віт јашщік ме тіјанлы сесга ог сет,— воча
вісталö Парас Иван.

— Кыз он сет?

— Сіз ог сет дај ставыс. Кујім јашщіксö доџыс бөр
пырт!— щöктіс нывбабалы.

Нывбаба оз төд кодлыг і кывзыны.

Віçöдліс мөд нывбаба вылö, муртса кывмөн шуыштіс сылы:

— Ставыс ыжыд. Ставыс щöктö. Лунтыр летчöдлім па-
роходöз. Сесга колöкö бөр щöктасны катыны.

Гөгөр віçöдліс, да воçö норасö:

— Быд лун таçі. Быд лун, љубаöј, щöктöны кыскасны.
Вөлöј сувтіс-һін, öтi лун ез-на шöјтчыв. А грöш һі көпејка
оз мынтыны, һаң кусöк оз сетны һі. Откажітчан-кö — нагај-
каалöны. Ок-ок-ок! Кор-һін помасас ташщöм олöмыс!

— Но мыј сен вомтö паскөдöмныд! Пырт міга јашщікјассö!

Нывбаба кутчісіс патрон јашщікö. Öдва лептіс телега-
саң мышкувылас. Вескөдчіс склад öзöсö. Сылы паныд ра-
вöстөмөн ускөдчіс Атавінлөн уңтер:

— Ен лыгт вөрөдны!— да кучкіс нывбабаыдлы пельбокас.

Нывбаба горөдіс. Јашщікнас усі.

Уңтер квавітіс јашщіксö да бөр телегаö нуö. Парас
Иван оз лез. Зык вылö воісны Сарјон да Öпрөс Мшка.
Сарјон вöлі зев кокһід кіа морт, локтіг мозыс сіјö ақзис
Парас Иван морөсö кутчісөмсö да пөвсыштіс Атавін уңтер-
лы банбокас. Венçöм та вылын помасіс. Уңтер сін пөвсö
кутөмөн леччіс пароходö.

Кырјыв дорö вел унаөн чукөртчöма јöз, колљөдöны
фронт вылö муныс отрадöс. Туј куçа һегырыс чукөрјасөн
ветлөдлöны іçваса салдатјас. Наяö мыјкö сорһітöны ас коста-
ныс, јурнаныс катовтлöны „Москва“ вылö.

Регыд „Москва“ јөткыштчіс берег дорыс, бергөдчіс,
кутіс кывтны ді пөлөн. Берег дорын сулалыçјас пыр віçö-
дöны, колљөдöны сінјаснаныс, відчысöны сылыс Печера
катыд бергөдчөм, дісö ordјөм бöрын. Но „Москва“ пыр-на
кывтыдö нырөн мунö. Со ді бөжыс-һін колі. Парма сікт
увдорö-һін воіс, а век оз бергөдчы. Колљөдыçјасöс шемöс
богтіс:

— Мыјнö тајö? Пыр öмөј-на лапкыд? Оз тајнö бергөд-
чы? Пыр кывтыд кывтöны.

— Оз мөј төдны кодарын Јакшаыс?

А „Москва“ петіс Печера шөрö мед візыв інас, став
вынсыс мөдөдчіс увлаң. Сулалыçјас пын кодкө чөвтіс гораа:

— Тајјас пышјоны!

— Кок бөрланысө тај петкөдлісны...—шувітө мөд.

Сарјон кваітіс өві салдатлыг виңтовкасө, ыжыда јортчыштіс:

— Ылөз оз пышјыны!

Өпрөс Мшка лічкіс виңтовка помсө:

Оз ков. Таыланағыд те најөс һинөм он вөч. Коли воғжык.

Казарма дорын ізваса салдатјас пөвсын гораа-һин горһитөны:

— Атавінјасыс тај мунісны. Коди татчө коли? Ми да Мылдин вөлөстсајас. Тамынданад дыр он кутчіс!

— Кодөс-нө ми тани візам? Мылдинсаөс? Медым агныс агнысө візасны. Мјан колө Іжманымөс візны...

Ізваса салдатјас дінө волісны Мылдинсајас. Терыба мунісны бөр. Локтісны унжыкөн. Сујісны Ізвасајас костө. Небыдіка венчөны. Казармаө һөжјөһік пырісны Опөһ Иван Петыр да Гавідај Иван. Мінут мысві најө котөрөн петкөдөны моздортырныс виңтовка.

Штыкјас вескөдчісны Ізвасалы паныд. Најө өружјөтө-мөс. Савмуһны өтмөдарө. Заводітілісны пышјыны катыдө, кывтыдө, чукјылө, керка сајјасө. Но быдлаын зурагөны штык јылө. Кіјас лентөмөн лоі бөр локны казарма дінө. Сені Пішщік Міколај Ілла јуасө ізвасајаслыг:

— Те кодарө: мунан али колтчан?

— Ме муна гортө. Мем тани һекодөс візныс, менам семја гортын шығјалө. Тырмас војутныс, зарһи погонајас вөсна јурнымөс пуктыны. Ми шыбытім царөс да сыкөд щөщ зарһи погонајассө, а өһи бара сіјө-жө...—сінкым пырыс візөдөмөн гораа, скөра вісталө Каһев, ізваса салдатјасөс сінјаснас өзтөмөн.

— Но Каһевөс дыр віставны ез лөзны. Ускөдчісны сы вылө кујімө-һөлөн, бертовтісны кіјассө мыш сајас, котөрөн нуөдісны.

Пішщік Міколај Ілла воғө јуасө:

— Те кыз?

— Ме, кызі унжыкыс.

— А те?

— Ме сіз-жө.

Нуөдөны јешщө морт дасөс кымын.

Војнас „суд“. Војнас-жө дінјол дорө катөбісны һөл мортөс. Виңтовка вомјасыг југһітілісны біјас... Һөл морт ыщкыштөм турун моз угіны ул му вылө.

Паңуков воіс Мылдинö сөмын кык лун мыгты тајö лө-
өмторјас бөрас. Сіјö вөлі Мылдингаң комын кілометр сајын.
Паңуковлы сөмын воөм бөрас висталисны ставсө, мыј вөлі
тајö лунјасас Мылдинын.

Паңуковлөн киеіс, орі став кыөдыс. Сылөн быгтө воші
жокувсыс муыс, кі-кокыс рузмуні, јурсө ошөдөмөн еінкым
увтыс өті віөө віөөдөмөн да вомдорјассө курччаліг тырјі
сіјö војбыд ветлөдліс жоқ куға өт-мөдарө. Сіјö мөвпаліс мыј
лоі, мыјла тазі лоі да мыјкө поңө оз-һін вөчны.

— Öд кушөм лада вөлі ставыс мунө... Мыјдаөн вөліны
міјандор сувтыгјас Атавін отрадын. Сөрт, көнкө гөгөрвоіс-
ны, мыј Атавінлөн отрадыс абу надежнөј. Термаісны нуны
таг ылөжык.

Паңуков шыбытас чігарка помсө лөкаһө, ылөс пестас,
еінбөжнас віөөдлас жодын шкоргыс салдат ылө, ыжда
ышловғас:

— Да! Отнам колі. Каңевөс віісны. Проһінөс нуісны.
Аутојев пукалө. Атавін отрадыс војтырыс мунісны. Іғваса-
јасөс кызсө өктөмаөс. Мыј өні вөчны?

Сөмын Паңуков оз-на ағзы вочакывсө та ылө, оз төд,
мыј лоө воңө. Гашкө өні-жө локтасны да арестујтасны, нуас-
ны Каңевјас дінө. Но Паңуков оз пов таыс. Сіјөс мучітө мөдтор:

— Поңө оз мыјкө вөчны? Кызі тајөс ставсө ылыгысө
панны? А гашкө ме ачым мыжа ставгыс? Гашкө воңжык
колі заводітны? Гашкө оз ков вөлі віччығны гөрдјаслыс
Сојва дорө лөктөмсө?

Паңуков јурсө пыркһітіс:

— Оз, воңжык заводітны оз поң вөлі. Кыпөдчыны колө
зумыда, мед һе бөрыңтчыны. Міјан вынним ывтї-на ічөт
вөлі. А өні пөштї ез кол. Öні колө котыртны салдатјасөс...
мед сувтөны тајө лыјлөмјасыслы паныд... Виставны налы,
мыј Мельниковјас, Көста Мішкајас, Парас Іванјас лыјлөны
ассыным, ужалыс јөзлыс вокјассө, мыј најө ловнысө пук-
тісны ужалыс јөзөс озырјас нартулыс мездөм вөсна. Но
кызі өні накөд сорһітны? Öні-өд вегіг кывзынысө најө
полөны?

Паңуковлөн еінјасыс друг тыріны һімкофөн. Чігаркасө
кымлескївыс шыбытїг моз сіјө шуыштїс:

— Гїжны. Салдатјаслы гїжны пісмө. Уна пісмө.

Шыһельсө ылас плөвгыштөмөн Паңуков петіс керкаыс,
терыба кутіс воглавны катыд, а һедырмыгты сајаліс, воші
өті килчө өңөс сајө.

Синвакодъ сѡзъ Сојва котѡртѡ изјѡс, чукулѡс тужѡд, кыш-
лалѡ кѡжјас гѡгѡр, назмылѡ да бергалѡ жужыд јјрјасын,
ыжыд зыкѡн ѡдзѡдчѡ костјасѡд. Сојва ју вѡјѡма веж вѡрѡн
тырѡм керѡсјас костѡ. Паскыд лугјасыс ымралѡны веж турун
дукѡн. Уна го сѡкас зѡрѡзјас мѡчмѡдѡны тајѡ лугјассѡ. Баѡ
да лѡмпу кустјасас зѡмчѡны лебачјас. Шондѡыс јенеж шѡ-
рын њумјалѡ, шонтѡ, ѡелькујтѡ мувывса быдмѡгсѡ, аслас ју-
гѡрјаснас ворсѡ клуч коѡ кѡзыд Сојваын.

Сојва пѡлѡнса мѡча лугјасыс Јакуња вѡзсаѡ Ічѡт Сојва
сѡкт вестѡз тырѡма уна сѡкас паскѡма јѡзѡн. Тајѡ јѡзыс кык
ѡеѡель чѡж-нын ужалѡны, пѡснысѡ кѡстѡны сотан гѡжвозын.
Турун пуктѡм пыѡѡѡѡ најѡ парјалѡны вѡзјаснысѡ кѡрт зырјѡн,
лептѡны ежа увесы мусѡ, кодјѡны куѡ гујас — околјас, вѡча-
лѡны блѡндажјас. Ужалѡны шондѡ петѡмсаѡ шондѡ леччытѡз,
ужалѡны војнас, ужалѡны пѡрысјас, томјас, челѡѡјас, ныѡ-
бабајас і мужѡкјас. Ужалѡны мылѡдѡнсајас, сојвасајас, абарса-
јас, мѡдлапѡвсајас, покчасајас, ылызѡдѡнсајас, ужалѡны ежваса
јамшѡѡѡѡкјас. Ужалѡны шојччытѡг, зев ѡмѡлика сојыштѡм кежыѡ.
Најѡс оз лезны гортаныс мунны, оз лезны ышкыны ѡѡ курт-
ны, оз лезны дыржык шојччыштны ѡѡ пѡттѡз узыны. Налыѡ
ужалѡмсѡ вѡзѡдѡны јежыдјаслѡн салдатјас. Сојвыланыс вѡѡ-
товка пуктѡмѡн најѡ тапѡкасѡны ѡтмѡдарѡ ужалысјас дѡнтѡ,
горѡдлѡны на вылѡ, термѡдлѡны. Індѡдјас сетны волѡны
ѡфѡцѡрјас.

Сојва пос дорын ыжыд баѡ куст бокын кодјыѡѡны еж-
васа јамшѡѡѡѡкјас. На дѡнын лунтыр-на горзѡс сѡрѡш Мѡкол
Сарјон. ѡнѡ сѡјѡ гѡж возын турун пышкын ныргѡрѡн уѡѡ.
Ужалысјаслы сурѡс шојччыштан кад. Најѡ гусѡѡѡѡѡн моз
пукталѡсны зырјаснысѡ да ѡужѡдчалѡсны веж турун пышкѡ
коснысѡ вескѡдыштны. Уѡшав Рѡманкѡд пукѡссны бѡкѡжык
баѡ куст улѡ.

Рѡман вѡзѡдлѡс Сарјон вылѡ, шојччысјас вылѡ, кыпѡдлѡс
сѡнјассѡ Уѡшав вылѡ, зумыштѡс ѡгышмунѡм кѡјас вылас,
ышловѡѡг моз чѡвтѡс:

— Ме сѡсѡа ог вермы. Ебѡсѡј зѡкѡз бырѡ. Коскѡс пот-
кѡдѡ, Мед кѡѡ вѡасны — ог сѡсѡа вермы.

— Мыј-нѡ вѡчан. Мѡ пленнѡјјас...

— Вѡлѡс мырѡѡѡсны. Ачымѡс нѡјтѡсны, олам шыгѡс...

— Мырѡѡѡсны, шуан? — нуртѡма јуалѡ Уѡшав. Неѡдыр
чѡв олыштѡм бѡрын, сѡѡѡм-жѡ шѡг гѡлѡсѡн нуѡдѡ воѡѡ:

— Менсым мырѡѡѡсны-жѡ. Нѡјтѡсны...

— Ме ог вермы. Менам вын ыи терпеңне ез кол. Муна гортө.

— Суран-кө-өд вiасны.

— Мыла? Ме-өд абу салдат? Меным квајтымын нол арбс.

— Нинөмөн оз артагны. Гн уланыс ен шед. Рок суас. Со вожын-нын тани олам, а некод-на ез вермы пышжыны, өкмыс мортгыд кынзи.

— Ој, коскөј чегө. Водыштла көв,— ружтиг тырји нора-сө Рөман.

Рөман зөлаңик тушаа, киэөриңик зор тошка старик. Немыс сiјө олис гортас, ылө некытчө ез ветлыв. Немыс мувиэ ужалис, семја быдтис. А өни оломыс Рөманлы зик мөдарө банөн бергөдчис...

— Ста-а! — кылис Сарјонлөн јортчиг тырја горөдөм. Рөман ружтиг тырја кыпөдчис, көртзыр вылас мыжсөмөн. Векөдчис окоп дорө. Сарјон виэөдчис сылыг назөн вөрөмсө, котөртис мышсаңыс, чужјис сапөгнас. Рөман увлаң јурөн суншикмунис окоп пыдөсө, ул му вылас.

Здук мыгти сет мунисны офицерјас. Ошкисны Сарјонөс уна кодјөмыс.

Сарјон лептыштис кiпөвсө пельбокас, колскис каблук-јаснас:

— Раd старатса господин...

Кык офицер деңшшикјасыскөд мунисны воэө окопјас динти Сојва ју кывтыд. Көста Мишка, Мельников да Парас Иван мунисны вывлаң. Сојва пос дорыг окопјас да блиндаж-јас видлалөм бөрын Көста Мишкалөн нумыс петис:

— Но, мыј, Иван Федосiевич? Шогмөны укреплеңијеа-сыс? Ме чајта өни Сојватө вужсөма! Те ногөн кыз, Иван Јефимович?

Парас Иван, Көста Мишкалөн својакыс, сы моз-жө нум-дiс дөвөла пырыс:

— М-м да-а. Та вомөн он восковт. Крепөст, зев јон крепөст.

VII.

Ежва Печера кост вөлөкын Расју чој јылө Мылдинсаң воiсны кујим вөла. Кустјас сајсаң најө виэөдлисны зелөдөм шөрткод вескыд тујсө Эзелеңичалаң. Гөд вөв вылын пука-лыг кык нашивкаа белогвардејец велдыр виэөдчис бинокль пыр.

— Вит верст сајын локтоны гөрдјас. Морт сiзимдас ми көкјамысдас. Час мыгти воасны татчө. Зiла мунөј да вiста-лөј Олексан Јогорлы.

Кык вѡла гѡнітісны бѡр Мылдіналаѡ, раѡведка команда дінѡ. Кожмѡдыс вѡвсѡ нуѡдіс бѡрѡжык вѡрас да зѡбсѡмѡн кутіс візѡдны гѡрдјас локтѡм вылѡ.

Раѡведка команда — морт нѡламын—вѡлі кілометр жын сажынѡс. Верѡмајас вісталѡм бѡрын цѡптѡ паскѡдчѡмѡн котѡрѡн локтісны ставныс Расју дорѡ чој жылас, вѡдалісны кустјас сажѡ, кутісны віччысны, кыјѡдны гѡрд раѡведкаѡс.

Ѳлексан Јогор — жежыдјас раѡведка командалѡн началык—сетіс пріказ.

— Кытчѡз оз воны пос вылѡзыс — некѡд ен лыјѡј. Ме первѡј лыја, а сѡсга ставѡн. Ен петкѡдчѡј, мед оз аззыны.

Ѳлексан Јогор водіс нѡылѡ туј бокас сук понѡл улѡ. Пѡрччіс шапкасѡ, чуңпомјаснас сыныштіс гѡгрѡсѡн шырѡм гѡрд јургісѡ. Сѡсга сінјассѡ чѡвтліс погон вылас. Мѡвпыштіс:

— Талун-кѡ удајтчас — кујім нашівка пыдѡдыс вермас лоны зѡлѡтѡј погон, а сені просвет вылын ѡті ѡвјѡзѡчка. Сек-нын ме кута прѡста шуыштны кыв јывнам пінпырым, міса „здагте“! А мем равкнїтасны: „Здавје желѡжем госпѡдін прапоршщїк“. Госпѡдін прапоршщїк, Јогор Александровїч Пыстїн. А лѡсыд-ѡд! Сек і гѡтырѡј оз ло прѡстѡј Злѡј Олга, а прапоршщїк гѡтыр.

Јогор кутіс гартны гѡрд усјассѡ. Сылѡн віра чужѡмыс јешщѡ-на гѡрджык лѡі тащѡм мѡвпјассыд.

Јогорлы дум вылас усї гортис. Гѡртгыс, Абаргыс, сїјѡ петіс вѡјдѡрлун-на, гаж ез-на быр. Но сїјѡ полѡ, мед ескѡ кущѡмкѡ нѡмумїча ез ло, Јогорлѡн абу-нын еща чукѡртѡма ембурсѡ. Мыјыс сылѡн абу? Торја-нын уна сурї сылы тѡвнас, восстанїје вѡчѡм бѡрын. Секї Јогор доѡјасѡн вѡјаліс вѡјнас быдсгама ембурсѡ гортас і багыс орѡдѡ. А мыјла сїјѡ баѡ орѡдас щѡщ вѡјіс? Оз-кѡ нѡ сет? Сѡсгас. Багыс сїз абу гѡл. Сылѡн аслас тырмѡ. Куш ѡті мѡлнїчагыс сылѡн Покчаас пѡтмѡныс. Сѡсга јешщѡ Јогор багыскѡд частѡ гырыс пѡдрѡдјас бѡстлѡны. Гашкѡ інѡ Зѡсімлы, ічѡт воклы мындѡкѡ лкмѡдас. А Міколајлы нѡтвї оз сет. Да сїјѡ колѡкѡ оз і во. Сїјѡ-ѡд Гѡрд арміјаын...

Татчѡ Јогор жѡмдыштліс.

— Гѡрд арміјаын. Міколај вок мѡнам, Гѡрд арміјаын. Тышкасѡ мїжанлы паныд. Колѡкѡ ѡні щѡщ локтѡ есїјѡ чукѡрас.

Јогор кутіс бїнокл пырыс візѡдны локтысјас пїыс быд мортѡс, а костыс на дїнѡз кілометрыс-нын еща.

— Ѳлексан Міколај — гѡрдармејец! Хы. Кущѡм-нѡ сїјѡ мем вок, кор сїјѡ гѡрдармејец, а ме лѡа прапоршщїк. Сїјѡ абу вок мѡнам. Сурас-кѡ ме сїјѡс ачым лыја, шгыкѡн роѡѡдла...

— Јогор Олександрович, ог-на лыјо?— гусоњик јуало сыкөд ортчөн кулыг Сарјон.

— Огө-на.

А локтыгјас матынөс-нын. Со кыкөн локтісны Расју пос вылас. Но поскыс когалөма да сувтісны. Кутісны курітчынн. Сек кості јешщө воалісны, чукөрмісны пос помас.

Друг чој јывсањ кутісны трачкөдны вїнтовкајас. Кымынөн-кө усїны. Мукөдыс ускөдчісны канавајасө, мырјас сајө. Лыјоны воча. Но оз азыны њекодөс. Кымынөнкө рањітчїсны. Рањітчїс гөрд раџведкалөн пулемјотчік. Но пыр-на лыјө. Мындаөн-кө вермісны котөртны вөрөз. А вөрыс велыын. Пулемјот дугдіс лыјомыс. Патроныс бырі. Вымыс-вајны њекыз. Пулемјотчік њещыштїс затворсө, шыбытіс пос улас. Сесса ачыс кысгїс сетчө. Вөјтчїс ваас. Сајөдчіс керјас сајө. Зонвізајас лыјсїг тырјї вочасөн бөрынтісны. А јежыдјас пыр лыјлөны.

Мыкөдыра мысгї, кор гөрдјас ез-нын лоны матынөс, јежыдјас ураөн ускөдчісны чој горув угөм да рањітчөм красноармејцјас вылө. Віт мїнут мысгї ловјөн њекод ез кол. Сарјон веєг кулөмјассө-на сущјөдліс штыкөн.

Олексан Јогор да Сарјон ускөдчісны угөм красноармејцјаслыс џепјассө шобны. Унаыс најө сујлісны кїнысө асланыс џептө. Сарјон раџїс өві шој вылыс портупејсө.

— Тајөс ме ачым вїл да лез мем господїн началњик аслым бостны портупејсө њеворвернас?

Олексан Јогор вїцөдліс Сарјон вылө:

— Бост. Теd тајө награда за храброст.

Шојјасөс шобөм, пөртчөдөм, быщлалөм да сїнјассө перјалөм бөрын јежыдјаслөн раџведка мөдөдчіс леччыныс Мылдінө.

Леччігас Олексан Јогор пасјыштїс аслас записнөј књїжкаө: „16/VII-19 г. Расју пос вылын был бој. Нашї стреламї корошо. Убімї краснык 17 человек. Замї 16 вїнтовок“.

VIII.

Рөман шонді петтөзыс-на петїс Абар сїктсањ да лунтыр мунїс вөрөд, њїщ вывті, васөд њурјастї келїс, кос јар мылкјас вомөн вујїс. Рөманлөн мышку сајас ічөвік ноп мешөк, пельпом вылас дрөбөвік пішщам. Пішщамсө тајөс Рөман бостїс көчөс мїбө пөткаөс лыјны, мед щыг оз кув дыр мунїгад. Одјө мунны сїјө оз вермы, а Печерасањ Ежваөз вөрөд мунны абу матын. Пөрыс мортыдлы јешщө-нын дыр тырмас.

Шонди увтасмигас Рёман вöли мунö пушкыра пожом жагöд. Сijö зев-нын жона музöма, көсjiс-нын узмöдчыны, пук-сiс да шojчыштiс-нын, но гортыс дум вылас уеi да бөр чеччiс, бара кутiс возö волавны. А сесса трöпа сурi, трö-па кузаныс мöдiс кокулас визöдöмөн, нинöмыс повтöг.

— Тани белöjjасыд некод-нин абу, наыс көт мыни ловжөн.

Рöманлөн весиг нумыс петыштiс тош увгыс. Тажö во жынjас Рöман первоjыс-на нумдiс.

Друг кыз пожом сажсаң чеччыштiс морт, ырыштчiс Рö-ман выlö черөн:

— Сувт! шыбыт пишшальтö!

Рöман лапмунли, лептыштiс журсö. Сы сiнвонын Нар Öндрей, iчöt соjваса мужик. Кодкö лунö-на тажöс Рöман аз-зылис Мылдиныс.

Нар Öндрей кайлис вөр керкаö да öни вöли локтö бөр. Сijö ылысаң-на казалис Рöманлыс трöпа куза локтöмсö да зөбсiс ыжыд пожом сажö.

— Пишшальсыд-öд ме тенö ог лыj. Ме тажöс көч лыжны бостi,— висталö Рöман.

Нар Öндрей тракнитiс киповнас пишшальсö да локыс горöдiс:

— Пышжан! Шпионалан, коммунист! Мун ме возвылын!

Рöман ескö висталис-жö, мыj сijö абу шпион, а крества-нын, мувö гортас семjа дiнас. Быд ногыс кевмысiс, мед Нар Öндрей лезас сijöс гортас мунны. Но Öндрей i кывзы-ны оз көсjы.

Мылдинын Öндрей пыртiс Рöманöс штабö. Висталис, кызi сijöс кутiс да вайiс. Öндрейöс ошкiсны, öти офицер весиг мыш-кас туп-тап керiс да чашка самöкур сетiс.

Рöманлыс судбазö штабын решитiсны регыдөн. Флакөн Василь Василь—штабын служитыс том морт—петкöдiс объяв-ленjе да ласкiс столбö. Сени вöли быдöнлы шöктöма кык часын кайны вiчко мыш выlö визöдны пышjыгöс казнитöм.

Кык часöз Рöман кодjис гу: кык аршын куза, куjим вест паста да куjим вест судта.

Рöман i гу ештöм бöрас-на оз вöли верiт, оз вермы вö-ли мовпыштны, мыj тажö гусö аслыс кодjис. Öд сijö зикöз-нын мынлис. Мыjылназ-нын ветлис: јешцö-кө кымынкö лун,— i гортас ескö воiс. Кутiс турун пуктыны. Черi кыjвы... Кушöм окота овны көт јешцö öти лун, көт лунжын, рытöзыс. Көт јешцö öти час. Кушöм окота аззавны гортасö, көт прö-шцаjtчыны накод. Көт öти кыв налы шуны.

Но... но гу дорö вооны-нын салдатjас, зöң взвод. Нажö сувтисны кык радөн, воззаясыс пiзöс вылас. Нажö чургöдiс-

ны Рөман вылө виңтовка вомјассө. Офіцер лыддыс жеңык пріговор. Помас содтіс:

— Kodi көсјас пышјыны — быдөнкөд тазі вөчам.

Голсмуніны затворјас, виңтовка стволјас чургөдчісны Рөман вылө...

Рөман сінсө куңіс, медбөрјаыс лолыштіс чөскыд сынөдсө. Офіцер сабланас өвтыштіг моз горөдіс.

— Пмі!

Виңтовкајас пөлыштісны щынөн. Пулајас жвіңытісны јур вестөд. Рөман дрөгмуніс. Кымынкө секунд сулаліс, виччыгыс угөм. Сесга востіс сінсө. Ловја. Некейт-на оз дојмы.

А салдатјас бара чолкытісны затворјасөн. Бара кыліс „Пмі“. Мөдыс јіркытіс лыјөм. Мөдыс чішкытісны пулајас. Рөман ловја-на.

Кожмөдыс голскытісны затворјас. Кожмөдыс кыліс „Пмі“ горөдөм. Кожмөдыс саркмуні лыјөм. I бара-на Рөман ловја.

Лыјісны һолөдыс, вітөдыс...

Сас һолөдыс чолкытісны затворјас. Сасһолөдыс јіркытіс залп. Рөманлыс сотыштіс кыкнаһ сојсө, кыліс ассыс пөг вір візувтөмсө. Но век-на ловја. Век-на сулалө. Јешщө-на азылыс југыд лунсө. Јешщө-на візөдліс палачјаслы сінмас.

Сас вітөдыс чургөдісны виңтовкајас. Сас вітөдыс гымыштіс лыјөм. Рөман тушаыс брычкытіс вір, јур чашкаыс чашмуні. Рөман һуқырмуні — уеі гу бокас.

Офіцер локтіс сы дінө, сапөг каблукнас чужјіс, јөткыштіс гуас. Салдатјас кокнаһыс вешталыштісны мусө шој вылас.

IX.

Лолпуа ју вөјөма бад да ловпу пөвсө. Бад кустјасыс уналаті кысөмаөс ју вомөныс. Сөд вавслөн візувыс пөшти оз төдчы, ты код лөһ. Лолпуа шоча азывлө шонділыс југөрсө. Төвлөн пөлтөмыс сылы һөтчыд оз інмыв.

Тажө ічөтк јусө Печераө мунан тракт вужө Сојва пос-помсаһ 7 кілометр сајті. Мылдінө мунігөн поссө вужан да берегыс һеуна кыптыштө. Мылк јылас өтмөдар туј бокас һужөдчөмаөс окопјас. Окоп возвылас везјөдлөмаөс прово-лочнөј заграждөңіе. Тајө окопјассаһыс Ежваө мунан трактыс струнакод вескыд, тыдалө Нүмүлга керөсөз, кілометр көкја-мыс кымын. Окопјасас да бміндажјасас һөфел кыкһын олө жежыдјаслөн взвод.

1919 вөса август 6-өд лунө асыввознас наблудател качаліс туј ордым помсыс јөзөс, вөлајасөс. Заводітіс бінокль пыр лыддыны. Торкөс, оз помас. Пыр өтарө локтөны. Аслас

кіјасыс тіралоны-нын, повзіс. Вежсөм гөлөсөн шуө Пета Мішкалы, заставаса началыклы:

— Зев унаон локтоны. Помтөм. Лыдтөм.

Жешшө часжын кымын сулалысны, віждлісны моэ век кужалө, оз помас, а воэјјасыс матысмөны.

Застава термасөмөн леччіс Сојваө.

Гөрдјас локтөм жылыс јуөр кылөм бөрын жежыдјас штабын бура дыр кежлө шөјөвошлісны. Сесса быд вожө ыстисны на рошнөјјасөс, медым став мужікјассө турун пуктанінгыс зік пыр-жө вайөдны Мылдіно. Салдатыс мыј вөлі Мылдінын — ыстисны Сојваө.

Вісталысны быдөнылы: „Гөрдјас локтоны помтөг уна. Пырны-кө вермасны Мылдіно — віасны ставсө кујім арөссаң сізімдасөз, мужікөс і нывбабаөс. Ставөн сувтөј дорјысны. Ен сетчөј гөрдјаслы ловјөн“.

Шонді леччігас Мылдіно воіс Ивановлөн карательнөј отрад. Чукөртисны став вөвсө сіктыс, отрадсө Сојваө катөдны. А Сојвагаң бөр леччөдлөны чемадөс.

Сојваө кајігөн карательнөј ротыс салдатјас термөдлөны јамшшікјасөс:

— Вөтлы зіла!

— Кыз-нө вөтла. Сувтөма-нын вөлөј. Мөд суткі-нын леэлытөг шыгјөн новлөдлөны.

— Ак те сволоч, коммуіст! На те! — кулыштасны јамшшікөс мыш куэаыс нагајкаөн.

Сојваын і Сојва ју пөлөнас — шыкитөв.

Жежыд салдатјасөс котөрөн вөглөны окопјасө, Сојва мөдлапөлын шочініка өті-мөдлаын тыдавлөны гөрдармејјас, кывлө көртзырјөн трөңөдчөм шы. Лөсөдөны окопјас.

Сојва бокө гөрдјаслөн частјасыс воісны-нын рытнас. Најө сувтөдалөны вынјассө, укреплајгчөны. А асја дорыс некод ез кут тыдавлыны ні нінөм ез кут кывны, бытөө некод сен абу вөр піас.

Шонді петігас жежыдјассаң Сојва вомөныс пыжөн вужісны кујім морт раэведкаө. Пыжныр берегө чуткөм бөрын најө кајісны кырјылө, пырісны вөрө. Кыкөн вескөдчісны кывтыд, а којмөдыс мөдөдчіс катыд.

Кыліс лыјөм шы. Таркытіс пулемјот. Сесса кутіс саргыны Сојва куэаыс өгарсаңыс і мөдарсаңыс. Сојва керөс-саң кујімыс дорвыв укнтісны гөрдјаслөн пушкајас.

Лысөмыс өтарө өдзө...

дөрөш Иван пышјөма Сојва поспомыс Мылдіно да вісталө став окопсө-пө гүгөдісны гөрдјасыд.

Міртуј куџа Сојвао катлөны өднөколкајасөн патрон
јашщікјас. Вадорсањ кыскөны баржаөн ваяөм флотскөј пушка.
Распоражајтчө сени Јігө Өлөксан.

Өткымын пөрыг бабајас пырөмаөс гөбөчас, картопел гуас.
Чемадјас кајөмны керкајас вылө да кывзөны Сојваыг гыма-
лөм шысө. Пішщік Иванлөн да Јігө Өлөксанлөн слугајасыс
Гуџ Иванкөд вөтлөны мөсјассө вөрө.

Шонді увтасман дорыс пушкајас лөһісны. дүгдісны
таркөдөмыс пулемјотјас. Бој кусі.

Час кык-кујім мыстї жеждјаслөн кымынкө морт ву-
жісны Сојва мөдлапөлө. Җебсагіг тырјі кајісны берегө. Вет-
лісны өтарө, ветлісны мөдарө — һекөд абу. Колөмаөс сөмын
зев лапкыдїк окопјас да гілзы чукөрјас. Сөмын Сојва пос
сајыс тракт бокгыс аздісны өтік томыңык гөрдармејецдөс.
Сіјө раңитчөма кыкнан кокас. Кыссөма татчөз, но колөма.
Кутісны јуасны нөјтіг тырјі:

— Те кодї?

— Аззанныд-өд, красноармејец.

— Коммуһіст?

— Абу-на. Том-на да ез-на прімітны...

— А-а! Коммуһіст пу?— сынөдті шуғөвтіс нагајка.

— Уна-ө тіјан јөзныд?

— Ставыс мыј ем. Сөмын ме ог сузсы. Татчө колї-да...

— Те јешщө серавны көсјан мїјан вылын!— равөстіс
Сарјон, да бырскөбтіс штыкнас гөрдармејецлы.

(Воғө лөө-на).

ПОВЕСТЬ

I.

167... воын петіс царскөй указ Московскөй государство пышкын всеобшщөй перепіс нуөдөм жылыс. Перепіснөй кыт-тајасө щөктөма вөлі гјжавны быд сікт, быд двор і та серті лөсөдны „подворнөй податнөй обложөніје“. Кор Сыктыв во-жө, Вотча погост улө, воісны первој јуөрјас царскөй фјакјас локтөм жылыс, медса-нын чујмісны вотчаса старөверјас.

— „Оз бурөс тунав старөверјас јур вылө царскөй сат-рапјаслөн локтөмыс; бара-нын, тыдалө, кущөм-кө выл сікас пакөст лөсөдө Московскөй престол вылын пукалыс „аңтј-крістыд“, — тајі ас кежаныс төлкујтісны московскөй фјакјас локтөм жылыс вотчаса старөверјас.

Перепіс вөчан кад кежаө царскөй фјакјаслы Вотча по-гост улыс һіөті старөвер ез сур. Медбөрја һол старөвер-скөй семја — Богдановјас да Пысгінјас — фјакјас воан вој-нас-жө сөвтчісны пыжјасө і став семјаснаныс пышјісны кывтыдлаң. Најө Сыктыв ју куға петісны лыајасөн кајмаа-лөм Ежва ју вылө і вескөдчісны Ежва јывлаң. Пыр воыс-возө катіг моз најө пріметіталісны аслыныс выл овмөдчанін і воісны Ежва јылөз, но овмөдчанін сізі ез і вермыны бөр-јыны Ежва вылыс. Пышјысјас Ежваыс пырісны Лунвыв Мылваө і баразјк јылөзыс сувтлытөг зібјасісны да кыскысісны.

Тајө сөд вөр шөрас, жужыд вөр стенаөн кыщалөм пар-ма сөлөмас, најө көсјісны зөбсыны царскөй чіновһікјасыс. Но, тыдалө, бөрјөм местаыс выл воысјаслы ез-на тырбура во сөлөм выланыс. На сулаланінсаң һөкымын верста вө-лөкөн јывнас матыстчіс асыввывлаң візувтыс кущөмкө мөд ју. Тајө вөлі Војвыв Мылва.

Богдановјас, Пысгінјас ас выланыс кыскісны вөлөкті пыжјасө і петісны көжјасөн да костјасөн өтар-мөдарсаң зөскөдөм, сінвакод сөз, Војвыв Мылва ју вылө. Сувтлытөг

ва кывтчöсыс пыр леччисны увлаңö, кытчöз ез зурасны паскыд морöса ыркыд ловшыа Печера ју былö.

Тани вöмисті помасіс куз тујныс. Овмöдчанінсö бөрјисны бурещ сіјö местаас, көні Печера да Мылва јујас öтлаасöмыс-артмö һөвјыв коф һöрыс. Налыс пöчінөксö кык боксаң вöлі жмитöны Печералөн да Мылвалөн тувсов вајасыс, а мöд кык боксаңыс һöшта эскыджыка һöрыслаң зырісны һурсалан кадјас, вад сінјас, тыкөлајас да ыжыд коф гөгрөс сöд ты.

Абу зев гөгөрвоана, мыјла збылыс выльвоысјаслы бурещ тајö местаыс воіс сöлөм выланыс, кор Мылва мöдлапöлас зумыд кыркöща, жужыд слудаа јаг бокыс та дорыс вöлі һекымын пөв буржык.

Пыстінјаскөд да Богдановјаскөд Ежва вылыс вөрэөд-чисны щöщ кујим семја — Јудінјас. Öтi-кө, најöс, кызі старөверјасöс, сіз жö повэöдіс царскöј перепіс, а мöд-кө, најö корісны воэза дорыс буржык овмöдчанін.

Черіөн, эверјасөн да мукöд кыјдöсөн озыр места і воэö кыскіс татчö быд сікас јöзсö: эбсисны татчö царскöј палач-јас пыткаыс пышјөм јöзјас, удітöдчисны сектантјас, сөкыд подавјасыс пышјыс крестана, кыссісны ыжыд барышјас корыс купечјас. Сіз, Печера кывтыдсаң да Меэең вывсаң татчö локтісны Остваковјас, Мартушовјас, Меэенцевјас, Ежва кывтыдыс — Бажуковјас, Чердынладорсаң — Туфјаковјас да Шахтаровјас.

Кызвын выль воысјасыс стрöйтчисны щупöдөн слудаас-гөм Мылва шујга берегас да Печера пöлөныс. Но старөвер-јас важ мозныс жмитчисны Мылва һöрыс јылö, јөршітчисны асланыс важ вера да обычајјас піö, сінбукушнаныс візöдіс-ны выльвоысјас олангам былö.

Регыдја кадөн выль овмöдчысјас бöрыс воісны подав-правітыс царскöј чіновнікјас да манақјас. Мылва да Печера кост јітвежалан һöрысö, эік старөверскöј керкајас дінö, ма-нақјас лептісны манастырскöј подворје і такöд щöщ стрöй-тісны „Святöј троіца“ һіма пу вічко. І мöдіс старөверскöј сікт вылын бувгыны старөверјаслыс лөг петкөдлыс право-славнöј вічколөн варов жыңһанјасыс да манақјаслөн нускан гөлөсјаыс. Кодсурö старөверјас пыс ез вермыны тајöс тер-пітны, пышјісны да овмöдчисны верст ветымынөн Мылдіныс кывтыдöжык — вöчисны аслыныс выль пöчінөк, старөверскöј Покча.

Регыдөн горш манақјас апыштисны мылдінчлыс маті-гөгөрөыс медбур віз местајассö, черікыјан угодыјејассö, су-эöдісны бур пöрöдаа вöвјас, мөсјас, весіг Сојва јылыс за-водітісны перјыны езыс да ыргөн руда.

Кӱсӱ сӱнмӱн вӱӱӱдӱсны мылӱнчӱ кортӱм гӱстӱас вӱлӱ, ез во сӱлӱм вӱланӱс манакӱаслӱн быдлаӱ пӱскӱдчыс кӱсамыс. Раз-мӱдыс ӱекущӱм помкатӱг ӱӱк кушӱӱ сӱтчылӱс манастырскӱӱ подворӱеыс ӱ ӱеӱтчыдыс нӱӱтлывлӱсны куӱкӱа „свӱятӱӱ-ӱасӱс“, но таӱӱ ӱекущӱм бур урок ез сет манакӱаслы. Наӱӱ серп моз кутчысӱсны асланыс овмӱс бердӱ, воыс-воӱ сӱӱӱс паскӱдӱсны да зӱлӱсны суӱӱдны „царскӱӱ грамота“ востыны татчӱ православӱе ӱӱнмӱдан мӱссӱӱӱерскӱӱ центр — манастыр, став матӱгӱгӱрса вӱрвасӱ ӱ татчӱс олысӱассӱ манастырскӱӱ владӱнӱе улӱ пыртӱмӱн.

Тӱдны сӱкыд, мыӱӱн ескӱ помасӱс таӱӱ веныс мылӱнса кӱрӱнӱӱ олысӱас да манакӱас костын, ферт колӱкӱ, ӱӱна-на вермӱсны пакӱстӱтчыны манакӱасыд, дыржык-кӱ ковмӱс накӱд сугедӱтчыны, но манастырскӱӱ подворӱесӱ регыд бӱр тупкӱсны. Мылӱныд манастырскӱӱ сӱктыс пӱрӱ прӱстӱӱ погостӱ. Мылӱнчӱлы манастырыс наследство пыддӱ колӱ сӱмын сылӱн Троӱцко-Печорск ӱмыс. Ачыс Печера ӱуыс гӱраӱн сулалӱс Мылӱнса кӱрӱнӱӱ олысӱас дор, манакӱаскӱд венчан кад ӱлыс омӱлӱк паметсӱ сӱӱӱ термасӱс ӱдӱӱнжык вуштыштны мылӱнса воӱтыр ӱр вежӱрыс. Манакӱас мунӱм бӱрын кымынкӱ во мысӱ Печера ӱулӱн ыжыда богтсылан ытва выннас ӱӱӱнасӱн пузувтӱс манастырскӱӱ подворӱе увса нӱорыссӱ ӱ буждӱдӱн леӱс ӱу вӱлӱ манастырскӱӱ стрӱбӱассӱ ӱ зарӱӱӱн ӱрдалӱн шпӱла вӱчкосӱ.

Таӱӱ кадсаӱыс Мылӱнын рӱд нуӱдӱны Пысӱнӱас, Богдановӱас, ӱуфӱнӱас, Бажуковӱас, ӱуфӱаковӱас да Шахтаровӱас.

Воыс-во, дас воӱасӱн, соӱасӱн крестаслӱс, сорласӱс старӱверскӱӱ вӱр таӱӱ рӱдӱас костас, шурыда пӱлалыс кӱдӱысӱн гырыса поздысӱмӱн паскӱдчысны таӱӱ рӱдӱасыс Печера сорт вылын ӱтарӱ ӱ мӱдарӱ. Чужыны Мылӱн гӱгӱрын вӱл сӱктӱас: Абар, ӱчӱт Соӱва, ыжыд Соӱва да мукӱдӱас.

Таӱӱ вӱсталӱ важ народнӱӱ преданӱе Мылӱн лӱӱм ӱлыс.

2.

Пысӱн Максӱм, Куршаӱт Грӱшлӱн баӱыс, даскык арӱсӱн заводӱтӱс вӱрын келавны. ӱверӱас, пӱткаӱас кыӱӱмӱн нем чӱжыс вердӱс ассыс ыжыд семӱасӱ, весӱг кувнысӱ ез ешты гортас локны: кулан пӱрӱсыс сӱӱӱс топӱдӱс вӱрпывсанын сӱчӱмдас кыкӱд ар тыртӱгӱн.

Гажа ӱрӱн, шуткаӱн моз вӱлӱ шулывлас Максӱм ас кодыс-жӱ чор тошка ӱуфӱаков ӱӱлы, том дырса дӱругыслы:

— Нем чөжја вöрын ветлöм туйöс-кö мензым ставсö öтi вiч вылö пуктöмөн артыштны, сiжö туй пыфдыс позiс ескөн земла-матiсö подөн кышовтны. Нем чөж ассым шудöс корсi, а прамöй олöмö ег i матысмыв. А купеч Попов, со, Абар вöрыс воэö коксö лысваö ез кötöдлыв да сылөн кык дом, куjiм лавка. Вот сесга, те, Öндрей, i гөгöрво мортыдыс шудтö.

Туфjаков Öң вöли сiч-жö Максiм бöрса артыштас ассыс олöмтуйсö да ышловчас:

— Ме нeламын во чөж чердынса купечjаслы баржajас, карбасjас вöчалi да долнöй пiла помыс нажöвiтöмөн семjаöс вердi. Мензым-кö нем чөжја став пiлитöм тöссö помыс-помö пуктавын, ферт, Англiјаöд мыжсас мöдар помыс. А аслам керка вылö прамöй тöс нi вевт ез кыпавлы. Крутжык зер-кö мöдас, керка пышкöсын уаны водан места оз сур. Вот мiжан шудыд кушöм. Чöртыд мi маjбырыд — нем чөж пышjалö сiжö мiжаныс. А öнi со кувны ковмас да ас керка помыс нiöвi дöска горт пöv вылö оз сур.

— Но сiжö ескö,— шуткаö вöли бергöдас Максiм,— кулан-кö, гуавтöг оз вiчны, горт выладтö дöска пövjасыд век-нажö кыккö сурасны.

Максiм вöли зев крут, öдiжö өзjыс морттуja. Радеjтiс, мед быдлаын вöли пöрадок. Семjасö кутiс сiч, мед сылыс кыв вужыс, нi сыыс ыжыдö пукгыс ез вöv. Семjаыс Максiмлөн вöли керка тырыс, кычi ачыс шуткаөн шулывлiс, „шердын тыр чемад“. Быдтiс сiжö версөтöд, сетiс верöссаjö кöкжамыс нылöс да гöтралiс, семjитiс кык пiöс.

Ышнасiс Максiм аслас семja костын, мыj Пыгтiн рöд— кыпыд вiра jöz, куjiм ноль кöленаөн вермасны пöлавны да тыртны Абар ыжда зонь гiкт, но ассыс гöтырсö пöрыгöз тöчитiс:

— Те, пакöст, меным, колкjалан курöг моз, воыс во важан нывjасöс. Нывjасыс пакöстjасыс—сöмын рöскод... Наjöс быдгы да верöссаjö сет. Мыjла бур jöзыслөн пiжан, а тенад пыр нывjас.

— Яндыс, выжив, прöста ен потлас,— пошас вöли Максiмöс гöтырыс,— мыj jen сетас, сiжöс i быдтан.

— Jen, jen... Jen нiмсö прöста ен кыскав, кытчö сiжö оз ладмы,— оз вермы мiрiтчыны гöтырыс öтветөн Максiм.— Jenмыд те волпас вылö, буракö, оз воывлы... Jen сiжö аслас местаас...

Но лоины Максiм гöтырлөн i пiжан: кык пi. Ыжыджык пiсö Максiм гöтралiс кыч вiт арöсөн, а Грiшöс корасны нуöдiс, кор сылы муртса-на вöли локтö дасöкмысöд арöс.

Семјітчөм бөрын піяныс челафөн тыртисны Максимлыс сіз-һін ыжыд семјасө. Степанлөн гөтрасөм бөрас көкјамыс во мыстї-һін вөлі віт челаф, а Грішлөн віт во мыстї кујім.

Кор Максим піяныскөд вөлі мунас Ылыз жылө арса прө-мысјас былө, моңјас ас костаныс пыр піңаслісны, лок кыв-јасөн мөда-мөд выланыс зыртласісны. Уж былө дыгыдїнік Степан гөтыр пыр ропкакыліс Гріш гөтыр былө, мыј мужі-кыс сіјөс баруңеөдө, көв пөслук да уж вылын візув Гріш гөтыр дінын Степан гөтыр ачыс чал гыж дон оз вөлі су-лав. Но Грішлөн ічмоңыс зыкбөмын лечыд кывјасөн моңлы ез-жө сетчывлы.

Ајка дырјі моңјас пыр чөволісны. Кылас-кө вөлі Максим моңјаслыс јог кывјасөн печласөм, зев крута ордас налыс зыкбөмсө:

— Ті, сорстөм петукјас, мыыс доршасанныд? Леччө да карта вылын піңныдтө төчїтө, а ме керкаын һінөм зычїтны. Карта выланыд мөсјас піңсөзаныс һајтын келалөны, а ті, морөн лыјтөмјас, велічажтчанныд...

Ајка чорыд кывјас бөрын моңјас щөк лаңтлывлісны і піңасісны гусөн, ас костаныс, мїбө војын, волпасө водөм мыстї, нораслісны да мөда-мөднысө локөдісны асланыс му-жікјасныс возын.

Медса-һін, ічөтжык семјаа Гріш гөтыр Степан гөтыр-көд піңасөм бөрын мужікыслы волпас вылын шөпкөдіс да јукбөм былө пыр ышөдіс:

— Кушөм-нө тајө төлк јөз семја былө ужавны? Сте-панлөн семјаыс сізім лов, а бабаыс вөв коф дыш, уж вы-лын — һамыл. Став бур том пөратө тазі јөз семја былө мырсан, а пөрысө-һемө ас олөм лөсөдны лоө сор. Колө јуксыны, ас овмөсө кутчысны. Батыд былө, пөрыс јөј былө, мыј візөдан, абу-һін те сізім арөса челаф, колө ас јурнад овны.

Гріш ачыс вөлі рад јуксыны уна челафа вокыс, но шу-мө воштысны ез вөв окота. Сїјө гөгөрвоіс, мыј семја кост јукбөмыд зык-шумтөг оз овывлы да і багыс, төдөмыс, јук-сыны оз сет вөла. Сы вөсна Гріш тајө сөрвісө гөтырыскөд нуөдіс һеокота пырыс, мїбө чорыда пімітөмыс бабасө чї-рыштлывліс:

— Дугды пыр өті тор жылыс сөрны, һеужемі тенад му-көд сорһі сесса абу? Колө-кө јуксы, ме зыкө-шумө вош-тысны ог көсјы.

Збылыс старік Максим піжанөс јукөм жылыс ез-на і ду-мыштлы, і думыштнысө ез көсјы.

Отчид, неуна гажа јурөн, Степан, кызі ыжыджык вок, лажун сајын, ылі кышлөдлөмөн, паніс јуксөм жылыс сорні і ачыс лоі нерад, мыј паніс.

Батыс помөз ез і кывзы Степанлыс винаөн сөктөм кыв-јөн кыөм нескладној сорнісө, зев чорыда маткыштіс, ку-лакнас швачкіс пызан пөвјө, ас кывјасас мыщаслөмөн, мөдіс керка тырөн горзыны:

— Молчат, соплак! Нөшта мыј онө думажтө? Кытчөз ачым ловја, ог сет олөм пазөдны!

Пајмөм скөт моз лаңтісны піяныс думлөн резыс, јармөм старік возын, а посні челаф паччөр пемөсө полошуйтчөм ыжјас моз візувтисны да, ловшынысө зөбөмөн, візөдісны, кызі фөдныслөн сінјасыс југјалө да быд кыв шуөм бөрын јурсіыс пыркалө.

Сөмын Максим гөтыр лыстис піјансө дорјыштөм мogyс гоз-мөд кыв шуыштны старіклы паныд:

— Мыј дурмін? Ошиң увті бур јөз ветлөны, чегсөдан кодөскө. Јуксөны-кө і мед јуксөны. Абу-тај мјјан медбөрја і медвоzza. Быдсөн јуксывлөмаөс да семјітчылөмаөс...

— Лаңт, р-рака шој — равөстис да бөрсан і воzzaс сјјөс чорыд кывјасөн креставліс, — тенгыд оз јуавны.

Гөтырсаңыс віччыстөм вочакыв кылөм бөрті нөшта скөрыс ускөдчис чөв пукалыс піяныс вылө:

— Вот рөзбојнікјасыд, најө мыј думажтөны? Со мыј на-лы гөтырјасныс сылөны? Ті прамөј піјан-кө, первој ме мын-да олөмсө ас гөрбнаныд најөвігө, пөрыс бат-мамнытө өті семја помыс гу дорөз колмөдө і вөлісті сөсса курт понјас моз пурсө ме овмөс вылын! Ас кувтөз некодлы јуксыны вөла оз ло. Төда ме тіјанөс, рөзбојнікјасөс, ті көз талун жө суңыс помөз став овмөсөс чашјанныд! А пөрыс гөзјаөс, мјја-нөс, коді вердас? — сөсса гымалан кымөр моз, монјасыс вылө сінбукышсө чөвтлөмөн да өзөс крапнітөмөн, петіс ыв-лаө і керка воzzaс зік нинөм абуыс кок нырнас ојкнітіс ка-лачөн кујлыс кычанөс:

Клчө вывсаң бөр косалөмөн да керка өзөсө сујсылө-мөн, нөшта өтчид матваліс Степанөс:

— Јуксыс! Јуксытөзыд воz ассыд баруңетө прамөјжыка ужө додфавлы! Сыгыдлуныс сылөн дыш вөлыс унжык! Соп-лак, јуксыс, прөсті господі!... — і бара чорыда крапкіс кер-ка өзөсөн да муніс Туфјаков Оң ордө пукавны, медым том дырса другыс возын палөдны ассыс шөгсө да сајкөдышт-ны скөрон пучөм сөлөмсө.

Та бөрын воzө некор некущөм сорні ез пансыв Мак-сім семја пыщкын јуксөм жылыс і нөшта кыч во вокјас

олисны өтi вевт улын. Но мыjөн кувeic Макcим, cижö-жö ту-
лыснаc Грiш жүкeic ыжыд вок дiнсыс.

Батыслөн важ керкаыс, пуджалисны-да, уcи Степан вокыслы.
Ферт, жүкeимыд зык-шумтөг некор оз овывлы. Моңжас,
бон пiнаcөмөн, жүрcи-на-жүрcи пачöcайтчөмөн, жүкicны быд
тујicсöз, тујic вевтöз.

Јукeим бöрас Макса Грiш кык кымын во-на оліс бат
керкаас, кытчöз аслас выл керкапöлыс да картаыс ез во-
омöмк вевт улöз.

Тағi, нeлaмын cижим ар тыртiгөн, Грiш бостчic лeсöдны
аскежја овмöс, кор-нын ыжыджык пiыс cылөн, салдатыс воic-
да, ас семјаö котыртчic.

Пыcтин Грiшöс ас cиктас некod ез вeмичajt батыс нiмөн.
Суседжасыс cижöс медеа бура тöдicны Куршajt Грiшөн. „Кур-
шajt“ нiмыс семја жүр вылö кöвжасic зев кокнiа нeмвiч-
чыгтөг бласлөвiтic cижөн аслас гөтырыс. Выл керкаö петөм
бöрын-нын, Макса Грiш ордö шонтыгiг моз пырiс „David
Фитлер“ фирмаса лeснöј дöвереннöј, роч морт. Јöзö петав-
лытөм нывбабаöс роч кыв тöдтөмсыд, ферт, фiвiтны оз поз.
Роч гөст возын, щaj кiсталигөн, Устiннa ас мөггыс кöсjiс
петкöдлыны асгыс лышкыдлунcö. Cижö гөстöс щaj жүгөн i
coјiг чöжыс кушajтe пыфди „куршajтe“ кылөн рочалис. Пу-
кавны на ордö сек кeжлö бурещ вeскалi Јудин Илла—cик-
тын меdпервој валскун,—i Мылдин пастаыс лептiс ceрам
вылö Устiннaлыс гөстiтöдчөмсö. Сесаң Мылдинын чужi
Куршajt Грiш i тајö мустөм нiмыс серп моз öшjiс Макcим
керка вылö i чeлaфыс вылö.

Грiш пiнөн i гыжjөн кутчыгic ас овмöс бердас, му ош
моз, лун i вој пурiс көчajскöј уж, чiршöдлiс уж вылын пiжан-
cö, кeсjöдлiс моңжaccö. Көч аслыс Грiшлы локтö-нын вöлi
52 ар, уж вылын cижö вöлi крeпыд-на, вöрын кeлалiгжасын кок
eбöсөн cижö ез-на сетчы верcтöлунөн зорзалан пiжаныслы,
cöмын cинмыс нeуна мöдic пöрыслаң катовтны да ур кыјi-
гөн палшiвiтыштны.

Быд ар, арса ужжас топыштөм бöрын, пöштi öтi кадö,
Семенлун мöдлунö, Грiш петö вöлi вөрö арса прöмыс вылö.
Ыжыджык пiсö, Иванöс, батыс гөтралiс арлыдөн-нын, салда-
тыс воөм бöрын. Iчмоңпусö сылы бөрjiс ачыс Устiннa Сој-
васа Јудин Васка котырыс. Грiш первојcö јона код пыкeic
бокöвöј cиктыс вajөм воччинатөм нeвестаыс, меdбöрын нeб-
чöдчic, баба кыввылас сетчic.

Первој iчмоңөн нi мужикыс, нi eңка-ajка ез ворccы-
ны. Ыжыд тушаа, стата да вылын морöсјаса Татнана вöлi
уж вылын вiзув, eңка-ajка дiнын пöслук, варов i мiча.

Ужалан кі овмөсын вөлі тырмымөн, сы вөсна Павелос, мод пісө, багыс оз-на вөлі лөсөдчы гөтравны і Устїнъа-на ез вевжавлы думыштлины шөркост піыслы невеста пу жылыг. Но Павел, рекрутыг запаснөј равнїкө петөм мыгті, первой віқкостас-жө багыслы панїс горңї гөтрасөм жылыг. Багыс вывті јона ез пык сїјос гөтрасөмыг, но Павелөн бөрјөм невестапуыг кїнас і кокнас бөрыңгчїс, а мамыс, не пөштө ас керка помө ічмоң вылө ваяөдны, но і кывзынысө Павел невеста пу жылыг ез көсјы. Став семјаөн етенө кајөмөн пыксісны Павел невестаыг, но Павел чорыда сулалїс аслас гөтырпу вылын. Тақї модїс матысмыны віқкостлөн помыс, Павел вежмасїс: немеј моз дузјалїс і пөшгї ез кут петавлыны уж вылө.

— А чөрт текөд,— медбөрын терпенъөсыс петїс Грїш, вежмасыг пікөд куъа нокөм бөрын.— Не мем те рыжөј крамакөд овны!— І віқкост бөрја вежонјасас ачыс мунїс прїданиөјөн лөсөдчыны Павел невеста ај-мам ордө.

Выл ічмоңөс, Павел кыңгї, первой лунсагыс-жө көзыда прїмїтїсны ајка керкаын. Павел гөтыр, көв сїјос вөлі ваяөма і олана семјаыс, көгајскөј уж вылын вөлі небыд і неуна дыгыдоват. Једјалан јаяөн туөм рыжөј ічмоң, кықї вөвлы вїтөд кок, сөмын сїн пемдөдїс еңка-ајкалыг. Кынөмыс кынөмө, кујїм во чөжөн Павел гөтыр кујїмыс-жө челафасїс. Устїнъа гусөн ропкакыліс да мужїкыслы пыр норасїс Павел гөтыр вылө:

— Мыј чөртла ас домө сїбөдїн тајө рыжөј көбыласө? Чужөм нї морттуј абу... Сөмын вој уълан волпас да кага ваяалан машїна. Кујїм во чөжөн жеъ ез-на бергөдлы, сөмын верданловјасөн тыртїс. Көвјалїс-жө Павел пїным мїјан семја вылө метал... Јөз серам!

— Көвјалїс-кө, ачыс і новлөдлас. Теа-меалөн немным овсө-нїн. Кық кужасны, сїгї і оласны,— ордөдывліс гөтырыс-лыг норасөмсө Грїш.

Устїнъа некықї ез вермы мїрїтчыны ташөм сїкас өтгама өтветөн і пыр өбїда кутїс старїк вылө, мыј Павел гөтырөс сїјө небыд кын вїгө.

— Вот ме өнї Мїколос-кө мөда гөтравны, сылы ташөм дыш көбылатө ог вая. Татыс, матїгөгөрыс-кө ічмоң пу оз сур, Помөсдїнөз, Кулөмдїнөз леччыла, а корса-жө-нїн прамөјос. Јен-кө сетас зөнвїзалун Мїколос гөтравны да Клашө-ос кокјылөз сувтөдны, сек меным поъас спокојнөја кувны— мамлөн уж лөө вөчөма.

Но моңјас сервї чїга бөрјысыс Устїнъалы сїз Мїколлы ічмоң пу бөрјыны ез і удајгчы. Самөј гожа жар пөраас

јона пѳсалѳм вылѳ вѳц вылын јуѳ Устѳнѳна кѳзѳда ырѳш да мѳдлунас-жѳ волпасѳ водѳс ѳ, кујѳм лун жарын пѳсгѳм бѳ-рын, висан морѳссѳс пѳмыштѳс ловсѳ.

Устѳнѳналыс висѳмсѳ пѳлшар урчѳтѳс „воспалѳнѳје лог-кѳхѳн“, но Грѳш ѳѳкѳзѳ ѳз вермы верѳтчѳны пѳлшар кѳвѳ-сѳ, а кѳскѳс асѳсѳ, мѳј гѳтырыс сѳлѳн кулѳ бѳа висѳмѳн ѳбѳ кулан пѳрѳсѳн, ѳѳкущѳм воспалѳнѳје сѳлѳн ѳз вѳв.

Кѳјмѳд пѳыс Куршѳјт Грѳшлѳн вокјас кѳстын кѳѳ вѳлѳ арлыдѳн медѳчѳт, но тушаѳн став вокјассѳ сѳјѳ ордјѳс зѳн-вѳстѳн. Ыжыджык вокјасыс рѳдјѳсны бѳтыс рѳдѳ: најѳ вѳлѳ-ны ѳчѳтѳк тушааѳс, лашкѳсѳс, русѳедѳс, а Мѳкол чѳм гѳд јурсѳјаса, крут сѳнвѳзѳдласа, куѳ кѳа-кѳка зон — рѳдјѳс сѳјѳ мамыс рѳдѳ. Кор нѳвбаба рѳдѳн ѳнпѳв посјасыс рѳшкѳкѳ-лѳсны Куршѳјт Грѳш керкаын, кѳјмѳд пѳсѳ гѳтравны бѳтыс ѳз-на термас. Сѳ вѳсна Мѳкол зѳв тѳждыгтѳма кѳјалѳс асѳсѳ томлунсѳ ѳтар-мѳдарѳ, зѳв паскѳда нуѳдѳс асѳсѳ бурлачѳ-тан кадсѳ. Уж вылын сѳјѳ ѳз ылѳдчы, ѳбѳснас ѳѳкоднан во-кѳслѳ ѳз сетчы, кѳѳ сылы сѳмын-на вѳлѳ дасѳкмыс арѳс. Но-рытѳа кадын Мѳколѳс гежѳда пѳчѳс гортѳыс азѳыны. Богтас сѳјѳ сѳрѳыс шѳркѳст вок бурлачѳтан кадыс колѳм двѳхрад-ка да, гѳдѳк паскѳдѳмѳн, мѳдѳдчѳс сѳкт кѳрѳывлаѳ. Сѳјѳ ѳбѳ-нѳв-зон чѳкѳрын асѳсѳ бујнѳј томлунсѳ колѳдѳ, ѳбѳ дѳва-јас дѳнын рыт-рыт нѳкѳѳ. Сѳмын војшѳр бѳрын, первој пе-тук шыјаскѳд локтѳ сѳјѳ рытѳысѳнѳныс, а гѳжѳа кадын ун-жыкѳссѳ гортас ѳз ѳ уѳлывлѳ.

Јона бурлачѳтѳм вылѳ сетчѳм пѳѳс бѳтыс ѳѳѳтчыдыс-пѳщѳс чѳрыд кѳвѳјасѳн ѳ грѳчѳтѳс гѳтрѳлѳмѳн. Но Мѳколлѳн томлунѳн пуан вѳрѳјѳыс ѳз тѳр бѳтыс правѳлѳјасѳ.

ѳ медбѳрѳја быдтасыс Куршѳјт Грѳшлѳн — 12 арѳса Кла-шѳ, покојѳнѳча мамыс-код-жѳ гѳд сетѳрѳн гѳдалѳнсѳјаса, куѳ-кѳа-кѳка нѳвка, медбѳрѳја во школаѳ котралѳ. Бѳрѳја чѳлаѳлы бѳѳ-мамсаѳ раѳѳѳнѳѳыс уѳѳ ыжыджык. Сѳ вѳсна Клашѳ быдмѳс семѳа пыщкѳн пѳвадѳн. Сѳјѳс ѳѳкущѳм ужѳ-на ѳз кѳсѳјѳдлыны. Гѳтырыс кулѳм бѳрын Грѳш став раѳѳѳнѳѳѳ вѳ-жѳдѳс Клашѳ вылѳ, гашкѳ, сѳ вѳсна, мѳј чѳжѳм-рѳжаѳн Клашѳ вѳлѳ зѳк мамыс код, быѳѳѳ Устѳнѳналыс ѳблѳксѳ зѳн-насѳн ѳскѳмаѳс Клашѳ чѳжѳмѳ. Кѳнѳга, бумагајасѳн нѳксѳм кѳнѳј, сѳјѳ зѳла кага моз ворсѳс акаѳјасѳн; да ѳ збылыс сѳјѳ вѳлѳ Грѳш семѳа пыщкѳн ѳѳуна пѳваѳтчыштѳм, ѳл-кујтѳм кагаѳн. Ачыс Грѳш асѳсѳ дрѳчкасѳ ѳз убѳлѳт вѳ-сѳг ыстыны ыжѳсѳс гѳдѳ јѳртны, ѳѳпѳштѳ мѳкѳд ужѳс вылѳ кѳсѳјѳдлыны, кѳѳ сѳјѳ-жѳ асѳсѳ ыжыджык чѳлаѳсѳ даскѳк ар гѳгѳрыд вѳрын лѳчѳтуј куѳа-нѳн кѳскавлѳс. Старѳк ѳѳѳтчыд шулывлѳс Клашѳ јылыс:

— Клашөөс сөкыд ужö огвелöд, сөкыд уж чегысјасыс і сытöг менам керка тыр. Здорөвје-кө да аслас-кө лоö самыс, велöда Клашөөс учітельшаöз. Ас сіктын міјан кык школа да ставыс бокөвöј учітельјас. Колö-жө-öд, мед ас сіктын вöлі көт öтi учітельша ас морт.

Сіктын Гріш вöлі середнöј крестанін, но ас һаһöн во вужны һекор ез сузсывылы: төлыс кујім-һол кымын оз вöлі матысмы выл һаһöз, но тајö сузсытöмсö сіјö вевтвыліс вöралöмөн да піјаныс нажеткаöн. Павел да ачыс Міколкөд арјасын да чорас усöм бöрын воз тулысын быд во прöмышлајтисны Ылыч јылын. А медажыд піыс — Иван — гежөджыка вöравліс арға прöмысјас вылын, сіјö пöштi быд во јi кывтöмсаһ Успеһнö гөгөрöз медаліс Шшугөр сајö төчіла перјан прöмысјас вылö прöмышлеһнык Сімановлы. Сы вöсна, гөтыр дінас шөјтчіг моз да арға ужјас топөдöм могыс, Іванöс арын коллывалісны горт гөгөрын вөдiтчыны да турун-пес кыскавны.

Бат вöлі зев рад, мыј сөкыд ужјас вылын му ош коф ужач да зіл. Иван кујім төлысөн Шшугөр сајыс вајывліс нажетка 30—35 шајт гөгөр. Та мында нажеткаыс мукөд вокјасыслы вöралöм помыс һекушöм во ез воывлы, сы вöсна, мыј мылдіна купечјас пыр чіркисны вöралысјаслыс прöмыс-сö. Иван нажеткаöн Гріш вевтвываліс һаһ һөбөм рөскөдјас, мынтыліс вотсö да візліс арға мукөд көчәјскöј рөскөдјас вылö.

Ачыс Гріш кызі том дырјi, сiз жө і пöрыслаһ катовтöм бöрын, покојнік Максім багыс моз-жө, вöлі зев лут вöралöм вылö, сөмын батгыс будi сiјөн торјаліс, мыј Максім, вöралöм кыһаыс, һекушöм мукөд нажеткаöн нем чөжыс ез вөдiтчыв, а Гріш, вöрын кысөм кыһаі, тувсов шондiөн пошөсјас бокыс тола һурсмунöм бöрын печерскöј купечјаслы вөчавліс пыжјас да карбасјас, но зік-жө батгыслөн коф вöлі сылөн морттујыс; — ödjö öзјана да крута бостчана.

Ташöм вöлі Куршајт Грішлөн семја.

3.

Јежыд шапкаа Із сајыс кыа подувтi быјкһитіс асја шондi, öзјан јүгөрјаснас којыштiс ытваöн бушүјтчан Печера сорт вылö, асја унмөн чөсмасан Мылдiн сiкт вылö. Тулысөн номсасан ывлавыв пыркһитіс асја унзімсö і долыда шыагiс первој шыјасөн.

Шондiлөн первојја јүгөрјасыс зарһiөн пуксiсны учан сiкт јур вылö і һебыда һулыштiсны Куршајт Грішлыс асы-

лō банōн пукалан керка сѣнјассō-да, җірдалан кōчјасōн ыш-
мōмōн, ѳзтисны лунја југыдōн сылыг чōвлōн керка пышкōссō.

Первој мортōн волпас вылыг чеччис Куршајт Грiш i,
гыжјасiг тырја, сјјсiс шōр ѳшiњō. Рōмѣан ѳшка-мōшкаōн
келiсны асја југōрјас поси i резōбјасōн серōссōм Печера мыш
вывти да ворсiсны ыркыд гыјас кост рōмпōштанын.

Мылва усѣјеса Баѣѣа di бōжти, ваулыг мыччысыштōм
берег пōлōн ѣбыѣик рōмōн лōзалыштис первојја ѳтава.
Тувсовја кōрымōн шыгјалōм мōсјас Грiш картаын кылисны
шōвк ѣбыѣ ѳтавалыг чōсмōдан кōрсō i нораа баксōмōн
вōзјысiсны вежōдōн пызјыштōм луд вылō.

di вестти кывтыдлањ нырōн бордшыōн лебѣисны уткајас.

— Gōd уткајас локтōны,— куассōм ѳшiњ сѣкклōсō чыш-
кыштис ki дорышнас да вомгорулас шуыштис Грiш.— Сiҗ-кō
кōҗыдјасыд оз ѣи лоны.

Вадорвыв улiчаын, ѣи мōдлапōлын ѣiѳи керка-на оз вōли
шынас. Мысган доз diнō сувтигōн Грiшлы дум вылас усi,
мыј талун ѳтдањњō лун, i мыссытōҗ војдōр сiјō петалис са-
рајас, востылис звōз ѳзōссō да виҗōдлис кырјыв улiчалањ,
җiрдалыг шпила кōлōкōлња вылō. Кōлōкōлња јур вестын
жбырјалисны, кургiсны гулујас. Кōнкō сени-жō, вылыс раѣа-
сас кылис петукјаслōн чiрōм гōлōсōн чуксасōм да аслыс
сама котсōм шыōн курōгјасōс чуксалōм. Војтыр шы матi гō-
гōрын ез-на вōв. Сѣрт, буракō, i виҗкe стōрōж-на вōли уѣ
аслас гōтыр diнас, асја звōнитōм јылыг ѣѳи тōждыстōг.

Грiш кōҗајскōј сiнмōн виҗōдлис звōз diнса стрōјбајас
вылō, ѣимкoѣасōм пырыс чуњ пырыс сыныштис җор сiјасōн
сергалōм успōвсō i кōсјō-ѣи вōли бōр пōдлавын звōз ѳзōс-
сō, но сарајсыс сылы нырас кoјыштис пōдōм турун дукōн.
Сiјō җiрјывтыс востис звōз ѳзōс пōвсō да пешкылтлис кы-
мынкō пласт пōсјыв пелōсō ѳккyратнōја стōгјōм турун чу-
кōрыс.

„Бōрѳи-жō лōѳ переведитны, јiрк вылō лептыштны,— ду-
мышти: Грiш, турун пласт iсалōмōн.— Лōҗҗа-номја кад кeжлō
скōтлы згōѳитчас, а то збылыг тани пōдас“.

Кiчышкōдла мунiг мозыс сiјō кок нырнас вōрѣōдис жо-
жын пōлаѣ вестын уҗыс Мiколōс.

— Чеччы, бурлак. Трoиҗа ты дорō вуҗав вис кыјны!

Мiкол унјывтыс ѣоҗмовтчiс волпас вылын, сiн востлы-
тōг бергōдчiс мōдар бок вылас i нōшта чōскыда мōдис сывд-
ны асја унсō.

— Те-нō мыј?—кiчышкōдōн ѳвтыштис i, гōлōссō вежō-
мōн, сувтис Мiкол јур вестō.— Кымыныс нōшта тенō колō
чуксавны? Смотри менам, унаыс шōктōм ен виҗчыс...

Мікол пружіна вылыс моз торјаліс јурлӧсыс і, вомпаг-
вылӧ пуксіг мозыс, кулак мышнас тілыштіс унмӧн пӧттӧм
сінјассӧ. Бурлачитаніныс сіјӧ час-мӧд сајын-на сӧмын і пы-
ріс. Но бат-кӧ чуксалӧ, быт чеччы. Мікол, сувтіг мозыс,
пешкылтіс вомпассӧ, чачаӧс моз помвыв сујіс пӧлат подлӧ-
сас да шӧр ӧшің пыр візӧдліс шондіӧн ӳрдалан асыввылӧ.

— Воз-на-тај...

— Воз-кӧ, вылыс-інӧ водлы да луншӧрӧз стыңіт! Бог-
тӧма, бурлаклӧн, мода гулајтны југыд тӧдчытӧз! Коңӧрлӧн
сесга унмыд оз вескав! Сізі і тӧд, понда нарошнӧ шонді-
кӧд шӧщ быд лун чуксавны. Небог сек дугдан вој-вој ба-
бајас подолын ӧшавны, брӧџага! Сојышт і вужав віс кыјны!

Мікол пӧлат брус вылыс сузӧдіс вылыс гачсӧ і, віччы-
гӧмӧн, медым не талыштны серӧг жоҗын уҗыс челаџ кок-
јас вылӧ, вуҗіс інпӧлӧ да калккытіс горнїча ӧзӧссӧ, колӧ
вӧлі сетчӧ пыравны вылыс дӧрӧмла. Дӧрӧм соссӧ сујіг мо-
зыс, Мікол сінбӧҗсӧ чӧвтіс пелӧсын сулалыс крӧват вылӧ:
сені зев чӧскыда уҗісны Іван гозја. Вылын чужӧмӧн пластӧн
куҗыс Таттана јурнас мыҗсӧма мужікыс сој вылӧ, сы јурсі
праҗјасын ворсісны асја југӧрјас. Дӧрӧммыг пешкылыс Тат-
таналӧн чурвіҗісны зӧҗвізалунӧн лӧсталан кокпӧкјасыс. Мі-
коллы чужӧмас коҗыштіс пӧсӧн і сіјӧ сінвізӧдлассӧ веҗіс
мӧдлаӧ. Сесга ӧтпырјӧ пасталіс дӧрӧмсӧ і, петіг мозыс,
нӧшта бергӧдчыліс Іван гозја крӧват вылӧ.

Кӧзыд ва соз кымыныскӧ чужӧмас коҗыштӧм бӧрын
долыда очсӧдіс і ӳкӧз прӧјџітіс унзілыс. Кор Мікол корсіс
ассыс сајмовтчӧм картузсӧ, баҗыс пыріс мӧд керкаыс і кыҗа-
улас пыртіс вічкӧӧ ветлывлан сертуксӧ да праҗнїшнӧј гӧрд
кушаксӧ. Гріш кі мӧзнас зев ӧккуратнӧја чышкыштіс пызан-
вывсӧ, зормӧм усјас пырыс пӧлыштӧмӧн, весаліс пызан пӧв-
лыс тыла дӧрсӧ, сесга павтыртіс сетчӧ праҗнїшнӧј сертук-
сӧ да бергӧдчіс Міколлан.

— То, пачын моңыдлӧн рыс кашнїкјас сујалӧма. Сојтӧг
ен мун. Гырысҗык да мїчаҗык ловјас-кӧ сурӧны, гоз-мӧд
лов ӧтеч Мікајӧлы. Ме ачым вічкӧӧ муна да ӧбӧџна бӧрӧз
ог лок.

Мікол гӧбӧчҗыс петкӧдіс чері улӧ наберушка да ведр
тӧрӧга тујіс і кӧщас улын мӧдіс термастӧг пінҗаксӧ кышавны.

— Асылыс ыркыд, лазјас! Выл веткісӧ-кӧ богтан, ӧкку-
ратнӧјҗыка вӧдітчы: вӧчі да, пакӧстыд, вывті ӳбрӧс лоӧма,
прамӧја несјыны он лыст.

Мікол дӧзмӧм пырыс вочавіҗіс:

— Абу-ӧд первој...

— Первој ње первој, а гумовтчан-кө, ваыд кичөр. Не те кодјас-на вöжывлöны.

Гриш уповод-на ноксис возјасөн шыкөдөм сертук динын, секкоста Микол мыкө дыра шарөдчыштіс посвозын і дугдіс шыавны.

Гриш доровтчыліс матіча бердса тувјö і ез азы сес ассыс пістонка пішчалсö, сүјсыліс ескö öшінö, көсјіс горөдны Миколлы, медым бөр бергөдны пішчалсö, но Микол-лөн-нын дукуыс ез вöв.

— Чокреңö быдтас,— ронкакыліс Гриш.— Ҷик пустöј дефіна.— Некушöма-нын оз жалтышт пула-пороктö. Мыј чісö лыјас Троица тысыс, сені быд зырымбефдыс пішчалөн кыскасö.

Шондыс пу судта вылнаö-нын каттысис вөр вестö. Лыс-ваөн пызјом том öтаваын, бисерөн Ҷрдалөмөн, позысöны шондi жүгөрјас. Асја шыјас пышкын ловчысны умчајас. Пон-јаслөн увтчөм, вöла вылö лежөм ыжјаслөн баксөм јуркыда шычөдöны сіктыв в сөстөм сынөдсö, вужөдöны сіктлыс чөв-лунсö лунја горјасö. Вот і көлөкөһича вывсаң кыліс стөрөж Імалөн ыжыд жыңһанö медпервојыс кучкөм. Ыргөн шы-јасөн ергөмөн ускөдчіс жыңһанлөн гөлөсыс сікт вивті Пече-ра сажö, старөверскöј Мөдлапөлö і Сојваладор бокö.

Гриш, пöрыслаң катовтөм вынјассö термөдлытөг, кыша-ліс сертуксö, пастасөм мысчыс-нын кинас нөшта пыркөдыш-тіс возөн влөдөм шујга пöласö да кушакасис. Гырһич дор моз гөгөр рөвнөја шөщөдөм, көтөдөм јургисö нөшта мөдпөв сыналыштіс, вывсаң пуктөмөн сүјіс јурчук јылас југјалан лебја картузсö да кызөктіс.

Серт, вичко стөрөж Імла асја заводітчытөзыд час-мөдтö прөста-на звөһитас, і төдөмыс ачыс отеч Микајлө-на öвi учө шоныд волпас вылас. Но Гриш термасис. Асја служба заводітчытөз сјіö көсјіс кајлыны ыб вылö көзаяс вјчөдліг моз.

Жоң шөрын, аслас код-жө гөрд јура кујим чемад кост-тын учө вөлі Анна моңыс — Павел гөтыр, а инповладорас сјіö-жө радын, торја волпас вылын, кјјассö павтыртөмөн да шебрассö чужјалөмөн, уыс Гришалөн медбөрја быдтасыс — Клашö. Медым ње сафмөдны, Гриш назөһик шебраліс ассыс дрөчкасö і чукөстіс Павел гөтырөс:

— Чеччы, моң, вичкоын асја звөһитöны. Горт гөгөр ід-рыштчы, вөфтышт, а ме öбөфһа бөрөз ог во. Мөсјастö öти пөлөн соöдавлөма-нын. Лыстан-да вөтлы ывлаö, көт спол-нөја оз-на пөтны, мед палөдчыштöны, јөзлөн-тај вежон кост-һин став скөтыс ывлаын рiзјалöны.

Жынвыјо шебрассо востомон, пуксис Анна вомпас выло да зуксом журси пырыс модис гыжавны жур ежсо. Сижо визодлис первој челафыс выло, сесса ајкаыс выло і немтор ез шу.

— Челафид-кө сафмасны, визнысо Клашюос чуксав, а Иван гозјасо ен вөрөшит,— озоо порог динсаң-нын шуис Греш.— Иванлон аски гортыс петан лун, мед еша јансодчы-тозныс гозја небзодчыштоны.

4.

Кык лопта пелысон курасомон, Микол катис Мылва модлапов берег полонис, сеті визулыс езжык вов сещом јон, но возо воис назон. Тувсов вынон полтчом Мылва кыкис Миколлыс веткисо Печералаң. Вис вом диноз каффысны сылы лоис зоң часжын і јона курасомысла весиг картуз леб улын жылөмон небзисны журси пратјасыс.

Вис вомо пыртоз Микол друг дугдис пелысаны і бафдо кутчысомон сувтодис пыжсо. Бурещ секи динјом устје вестсаң кыподчисны утка пара і пуксисны зик Микол весто, модлапов берег улас. Микол, ловшысо пыкомон, модис визодны суналыс утка пара выло і думажтис, мыј вочны. Пишшамыс еско вөлі зик киподулас, но коло вөлі лыжны ки полон: шујга кинас сижо вөлі кутчысома бафдо, а леччысан-кө бафдыс, пыжыс модас кывтны і повзодас уткајасос. Шујга кинас бафдыс леччыстог нөжјоникон норовтчис пыжас і лептис пишшаль помсо пыждорас да вескыд певнас кыподис пистонкалыс курок. Синповсо куномон, придел ворга пыр визодис Микол ва веркосо, мушка јыло кыјис суналыс уткалыс тушасо. Размодыс-нын косжылыс пезгодны, но уткајас пыр суналысны. Друг модар берегсаңыс щынон солыштөмон зымөбтис лыјом шы і ва веркөсыс чеччыштөм дрөбыс солкнитис зик Микол пыж динө. Лыјомкөд шощ кыкнан уткаыс шыон торјодчисны ва веркөсыс; отыс зик вескыда мододчылыс вывлањо і друг із моз швачкысис лыјом местасаң сыв дас сажо кывтыдо. Микол, певнас кутыштөмон, леzis бөр пишшаль куроко і пнпырыс солыштис да јорччыштис:

— Кодкө нурулыс көкыштис. Синма-ныра костыс нуис,— і кајис берег јылас. Модар берегсаңыс баф куст сажыс чепосјис жеңыдик палтоа том морт і котөрөн леччис ва дорө. Миколлы кажитчис, мыј тајо Проңка Греш, но прамејасо ез-жо вермы төдмавны.

Друг Микол пелөз кылис висладорсаң пелыс шы. Микол бөрвыв бергодчис і модис визодны. Вис тупкөминөз вөлі сомын сыв со кымын, вис пощосыс зоңнас вөлі тыдалө бафјас

Јур вывті. Візодө Мікол і аслас сінјасыслы оз веріт: кушом-кө пыжа морт кыјсө најө віскын.

„Гашкө Павел доктіг мозыс кыјө?—тајі думыштіс Мікол.—Сіјө кык војков кежлө муніс тыла места сотны. Сылы оз-на ков локны, дајсіјө-кө вөлі, кыс сылы пыжыс?“

Віс кыјыс кістіс өті гымгасыс черісө пыж нырас да мөд гымгаө кутчыіс. Сіјө вөлі пукалө Міколлаң мышкөн і Мікол сіјөс сразу төдны ез вермы. Но мыјөн гымга рамаыс кыскіс мөд гымгасө да чері кістігөн пыжыс њеуна боквыв бергөдчыштіс, Мікол пыр-жө төдіс, коді пакөсөйтчө на віскын. Сіјө вөлі Абарса Петрік —Мылва куза нималыс сілач, драчун і куліган. Мікол ачыс ез төдлы, кыјі сіјө воіс віс пошдөс вестө. Көч віскыс пастанас ез вөв сешдөм пагкыд, но Петрікөс кучкыны њінөмөн оз вөлі поч. Пішщалыс сылөн пыжас колі. Мікол кваітіс ваөн вајөм шахтар чукөрыс сыв куза кымын зорөд пыкөд і кывшутөг лыјіс мышкөн пукалыс Петріклы.

Петрік вөлісөті качаліс Міколөс, кор јур вывтіыс лыјөм палчыс волскіс віс пошдөсыс да шумөн усеіс мөдар бокас. Петрік зев чіга јорччыштіс:

— Те-нө мыј лыјсан?

— А те мыј јөз віскын кыјсан? Вот, сволочөс, увлаң јурөн віскас купајта!

Петрік њөті ез смувітчы, быгөкө ез сіјөс, а кодөскө мөдөс сујісны гусеганінас. Сіјө, вомсө вежіңтлөмөн, пің пырыс лезіс:

— Відлы колөкө, кодарө удајччас,—і вескөдіс пыжсө береглаң, вескыда Мікол вылө. Сіјө, тыдалө, нафејтчіс ас вын вылас, лбө көсјіс Міколөс повөдны, но берегас матысмывтөз друг мөдіс бөрвыв курасны. Мікол ескө кваітіс-жө пыжнырсө, но јона скөрмөмысла ез пуғмы њінөм вөчны, пыж нырыс бөр ылысміс і Мікол ас өднас бауасіс ваас, пагкөм воцсө да сосјассө асгыс көтөдіс.

— Сувт теныд шуоны,—чірөм гөлөсөн равөстіс Мікол,—сувт, арестант!—і кок увгыс корсіс, оз-ө мыјкө сур Петрік-лы јур вомөныс кошышты. — Сувт, скөвіна!

— Ен термас!—шмоңітіс Петрік скөрмөмысла сырмыс Мікол вылө. Көч сіјө вөлі зев нахальнөј, өтчајаннөј морт і ас вын вылас кутіс зев ыжыд нафеја, но берегө петны Міколлы паныд ез решітчы.

— Сувт, арестант! Всоровно он уфіт, гортөзыд вөтча... Ловтө і көзөда!

— Табакыд дубалө,—шмоңітіс Петрік Мікол вылын.

Ог төд дырö ескö кыссис тајö јос кывјасөн печлаасö-мыс да грöчитчöмыс. Но Миколлы сек бурещ сурі сыв кык куға зорöд пощ. Сіјö кокнідыка вөрöштчöмөн, раз-мöдыг-јур гөгöрыс гаровтис да ыжыд вынөн кулыштис Петріклы пыжас. Зорјыс швачкысис ваас пыж бок ногыс, гы сорнас берегляныс куркнытис Петріклыг веткісö, муртса сіјös ез пöрöд. Петрік гөгөрвоис, мыј Миколлөн выныс неас арлыд сертыс уна, сіз-таз, кокні пырыг сіјös он бост. Сіјö шыбытис вис шөрö пыжын кулыг кыјöм гымгасö і друг мыжвынсыс пондіс пелысасны курја вомлаң.

Микол берег пöлöныс котöртöмөн нафејтчис пышјыгöс суöдны курја вомас. Но ва улыс муртса-на петöм, кадјалöм берег пöлөн вестасавны оз вöлі пощ,—сы вöсна Миколлы лöі кајны да кыркöщ јывтыс кыщов вöчöмөн котöртны. Секкоста Петрік, кос курја вомтыс сувтсөн тојлагöмөн, Миколыг воажык вевјалис воны Курја вомас, катчöс нырөн јоткысис Мылава вылö да пондіс сынны дінјол усъјелаң. Öнi сіјö нафејтчис, мыј Миколлы сіјös не суöдны, бергöдчылöмөн серöктис, медым Миколös нöшта јынжыка скöрмöдны:

— Еј, Куршајт,... іді рыбу куршаъ,— рочалис Петрік.

Скöрмöмысла öзјöм чужöмөн, кашмöм ловшыөн, котöртис Микол курја пöлөн. Сіјö, шыбытöм мач моз, кыркöщ јывсаңгалөн ускöдчис баф костö көрталöм веткіас і, тувгысан öд-нас пыж домöдсö орöдöмөн, јоткысис Петрік пыж бөрса. Пышјыглөн да вöтчыслөн костыс друг зев јона матыгмис. Петрік оз вöлі чајт, мыј Миколлөн пыжыс көнкö тани матын, і тајö другөн матыгмöмыс сылы ез во гөлöм вылас. Скөрөн пуфöм Микол зікөз паметсö воштис, сіјö вöлі рад тышсö панны, кытчö суас Петрікös, көф самöј тани ва шöрас. Но Петрік гөгөрвоис, мыј ва вылын паныдасны оз пощ, муртсакö прöступитчыштан, гумовтчан либö ју шöрас путкылтчан, секі вын, ні вертланлун оз мезды.

Петрік став тушанас леччысис пыж вылö і, мыј вынсыс кураcöмөн, мöдис вöтлыны пыжыг öдсö. Сіз-жö мышкырчöмөн пыдысаң да терыба лоптасис Микол. Но Миколös сорис сіјö, мыј вор коф зібрös пыжыс, öдјөн вöтлöмыс, зев јона пöлһасис, зарока вöv моз грöчитчис ас вывсыс путкылтны терпеньöтöм седокöс. Сы вöсна сіјö кымынкö секунда кешлö дугдыліс пелысасöмыс, а секкоста абарса Петрік бара сыв-мöдөн ыжыджыка косталис.

Петрік гөгөрвоис, мыј чері гусалöм ез удајтчы, суисныкö гусасавнö, колö бөр сетны гусалöм добрасö, но бурөн ладмöдчыны эвермöм Миколкөд вöлі сöкыд. Сіјö öнi зев еща думајтис гусалöм чері јылыс, а мөвпнас бөрјис Петрік туша-

ыг сещом места, кытчө ескө јонжыка почас кучкыны өбид-
чклы, сы вöсна і сещом јара сөліс Петрік пыж вылө. Но
Петрік, тыдалө, вежіс ассыс первојја плансө. Сіјө пыжсө зев
крута бергөдіс Мылдин береглаң і лөсөдчис берегын паны-
дасны Міколкөд. Пыжын тышкасомыд-өд абу шутка, а бе-
регын тышкасігөн Петрік кутіс ас вылас тыр нађеја, мыј
Міколлы сіјө бурөн һі локөн оз сетчы. Да і збылыс, тыш-
јас вылын ассыс һімсө кутыг Петрікылы вөлі зев окота кулак
вынөн відлыны Міколлыс том сіласө, медем сіјө воқө вылө
мөдас помһитны абарса Петрікылыс кулак көрсө.

— Сувт, Петра, бурөн. Удытны һекытчө он удыт. Он-кө
сувт, мышсаһыд пішщалыс пещгөда.

Петрік вескыд пельпом вывтыс візөдліс бөрвыв і збы-
лыс аззіс Мікол веткі дорыс пішщал ствол помсө.

— Берег тыр јөз ветлөны, лыјны он лыст,—пөдөм гө-
лөсөн шуіс Петрік.

Берегыс матысміс һекымын сыв сажө. Петрік дурдіс пе-
лысагөмыс і возвылыс сувтіс, медем берегө чеччыштны
Міколыс возжык. Секи Міколлөн пыжыс матысміс пелысөн
сузмөн выјөз. Пелыс лопт дорышөн јурас мевітчөмөн, Мікол
кучкіс Петрікылы, но Петрік вевјаліс аскадө кінас вевтвыны
јурсө. Міколлөн кучкөмыс ініс вескыд сој кусыһас. Кучкөм
выныс сөмын пелыс жынјыс колі Мікол кіө, мөд жынјыс
швачкысіс кык пыж костас.

Петрік зев гораа јорчыштіс да шујга кінас кутчысіс
черпуө, а вескыд кінас пондіс улө-вылө шенасөмөн өвтчы-
ны, тыдалө, дојмөм кыс зікөз дубаліс.

Мікол чегөм пелыс пөвнас һөшта раз-мөдыс курыштчіс
да вылыс кучкіс, но Петрікылы ез вескав і кучкөм өднас
ачыс муртса ваас ез сунгыс.

— Мыј-һө ті? Он-ө-һін тышкасө?—шыасіс берегсаң Мі-
коллы зев төдса гөлөс.

Берегын вөлі сулалө Проһка Гріш, Міколлөн бурлачитан
јортыс.

— Гріш кут! Берегас кајнысө ен лез!

Өні Петрік гөгөрвоіс, мыј берегө сувтөмөн сіјө зев чо-
рыда пөрјассіс, өті прөтивһык пыфһі сылы лоө посјысны
кыклы паныд. Көт кушсөма сіјө ез нађејтчы аслас јон кулак-
јасыс вылө да аслас тышкасан самыс вылө, но век-жө-өд
најө кыкөн, кык пөрнөј морт өті вылө. Петрік тышјас пани-
гөн пыр артыштіс, нађеја-кө ем вермыны,—пансы, а абу-
кө, буржык чөв уг мібө бөрыһтчы. Сіјө пыр кужіс лучкіа
гөгөр артыштны ассыс і прөтивһыкысылыс вынсө, і өні сізі-
жө мөвпаліс, кыјөдны стрөка да бөртувгысны ва вылө і от-

ступітны, но Мікол вомоналіс сылыг пыжсө, кутчысис сылыг пыж божас і торкіс сылыг отступітан плансө.

Петрік кіпөлас кваітіс черсө, тышкасны лөсөдчөм петук моз, бокөн чечыштіс берөгө і, Мікол вылыг сінјассө вештивтөг, назөһікөн мөдіс бөрыһтчыны. Сіјө артыштіс бөрыһтчыштыны сы ылаһ, меһым сетны Міколлы берөгө петны, а сөһга, һемвіччыстөг көсічаас кучкөмөн, ускөдны сіјөс кок јывсыс і тувгыһны бөр ва шөрлаһ. Но тышкаһан местаыс Петріклыг торкіс і тајө артыштөмсө: муртса-на јамыштөм ва улыг мыччысөм берегыс вөлі һылог, пізөсөзыд вөјлаган һајт. Сіјө кыщө бостөм көјін моз сінсө сувтөдөмөн мөдіс бөрыһтчыны бужөд јывлаһ. Міколлы зөв јаснөја кыліс сылөн кашмөм ловшыыс, кызі сіјө кірган гөләсөн гораа шуіс Грішлыг:

— Те, Гріш, еһ сујсы. Локөн-кө, кыкһанныдтө водтөда.

— Гріш, еһ лөз берөһас, ме сылы, вөрлы, петкөдла јөзвіскын кыјсөм!— пыжыс чечыштіг мозыс горөдіс Мікол і сапөг гөләһ шөрөзыс вөјі кізөрмөм сөјө.

Сіјө кадһас, кор Мікол перјысис да вөһасөн вылыг вөјласис, Петрік воіс зумыд му вылө і лептөм дора черөн ускөдчис бужөд јылын сулалыг Гріш вылө.

— Бур-кө колө, те, Гріш, еһ сујсы! Те вылө оз воһы!

Гріш еһ-на прамөја гөгөрво, мыјыг пансөма најө костын тышыс і шөһчөмөн візөдіс, мыјла маті гөгөр ставсіктјасын тышјас вылын һымаһыс Петрік пышјөмөн пышјө Куршајт Мікоһыс. Тышкө пансөм јылыг сіјө весіг еһ-на думышты. Но Петріклөн грөһтчөмыс еһ во сылы сөлөм вылас, колөкө ескө і пысәді-на еһ пукты Петріклыг грөһтчөмсө, но Петрік лептөм дора черөн ачыс вескыда локтисы вылө.

— Те-һө мыј, скөвіна, грөһтчан?— гөләссө лептөмөн горөдіс Гріш бужөд дөрті кавшасыс Петріклы, — шыбыт чертө!— І пішщал лоһанас тувкіс Петріклы чөһа кіас. Петріклөн чөһыс кісыс усі, но еһ шөјөвош. Сіјө шујга кһнас увсаһкватітіс Грішөс кок пөләдыс і ускөдіс сіјөс. Сек коста бөркватітіс усөм черсө да зөв пөһка чечыштіс бужөд јылө. Гріш пыр-жө сөвіркһітіс коквылас і, муртса-на Петрік вөвјаліс тувтчыны берөгө да бөрјө-на вөлі ас тушаыслы равновесіјөсө, сек сіјө вылыг ускөдчис Петрік вылө, пуккыһтіс сіјөс ас туша өдһас, но ас өдһас-жө үјөвтис Петрік вөһөн. Петрік, кіпөвһнас сывтыртөмөн, һчкіс Грішөс му бердө і зіліс мөздыны чөһа кіпөвсө. Но Гріш, кыкһан кһнас шараштчөмөн да ас туша сөктанас һчкөмөн, шщөміләһын моз кутіс сылыг вескыд кісө. Петрік, друһ аслаһыс тракһтөмөн, пөрөдіс Грішөс мышку вылас і мыј выһыс һчкіс гөһіөдыс, топө-

диc му бердас, колö вöли регыджык мездысны Грiшыс Мiкол матыстчытöз. Грiшлөн чужöмыс öтпырjö лоic кумач код, ваын пöдыс морт моз сijö кватлаjtic сынöдсö, i mödic киргыны, кiыс мынi Петрiк черпуыс.

Петрiк äк бөрвывгыс кылиc Мiколлыс кашмöм ловшысö, i бурещ вöли көсjö äвiркiйтны кок jылас, медым сыкöд пос- jысны, но Мiкол кымынкö секундаөн сыыс возжык вевjалиc. Вескыд кок нырнас кучкöмөн, сijö ускödic Петрiк кiыс черсö i, jурei пужыдыс тракiйтöмөн, кыскiс сijöс Грiш вылыс. Петрiк кок jылас сувтиг мозыс кодкö ногөн песовтчиc i, бер- göдчиг мозыс, шуjга кiнас козныштиc Мiколлы вескыд көci- чаас. Биөн савкiитiс сiнjасыс, чунган эвөнөн пельдинас швач пукciс кучкöм, но Мiкол чорыд кабырөн кутiс Петрiккыс jурciсö да мышкыртöмөн кыскiс Петрiккөс бужöд дорö, но чуñ гөгөр гаровтöм чорыд jурciыс пуртөн моз вундиc Мiкол- лыс чуñjассö. Сijö друг лезiс Петрiккыс jурciсö. Немви- чыстöг лезöмыс, Петрiк аслас пыксан öднас гащ ус i сijö-жö здукнас бөр чеччыштиc кок вылас. Но таjö разын ñи пелькун, ñи смеллун ез мезды сijöс: свиñеч нöшкөн швачкыciс кө- ciча пöлöныс Мiколлөн кучкöм i, турун мешöк моз павкiит- чöмөн, Петрiк бауасiс берег дорö. Заводiтiс-на ескö чеч- чыны кок jылö, но öтчыд кучкöм бöрын Мiкол сылы ло- лыштнысö ез сет: бауасöминас нöшта кыкыс увсаñ кучкiс сапöга кок нырнас шуjга ордлы вестас. Петрiк став тушанас лiгышмунi i чозув моз mödic муын пеласны, паргöдöм чуñjаснас парсалиc мусö, бытöккö муыс iсковтиc сы улыс.

— Көнi черыс? Вот jурсö i керышта!— ускöдчиc куjыс Петрiк вылö Грiш, сылы аслыс муртса-на лолыс сурi Пет- рiк топöдлöмыс.

— Китö лакöстны оз сулав. Буржык вöли, Мылваас-кö увлаñ jурөн черiјаслы сам вылö лезiм,— шуиc Мiкол да сö- лыштиc бужöд горулыс. Но Грiш ез терпит, нöшта öтчыд чужjic Петрiккы бок кузаныс да кос вылас сапöг бөрнас вазiитiс.

— дугды, Грiш. Сылы сiз-ñин талун пöтмöныс сурi. Лiшнöj лоö-да, öкöлејтас. Гад вöсна турмаын сiстасны,— öлödic сijö jармöм Грiшöс, кор азiс, мыj Петрiккы ñекыzi лолыс оз сур.

Уповод-на муын пеласiс Петрiк берегö лезтöм черi моз, весiг шысö сетны ез вермы, ñепöштö возсаны. Медбöрын, кор Мiкол ачыс-ñин збылыс повзiс да матыстчиc Петрiк дiнö, сijö кыпöдчиc кi вылас да, зев пыдысаñ лолыштöмөн, гораа oјöстic i вiр сора думлыскöд щöщ берег вылас сö-

лыштис кык чегөм пиң, бытёо јона музөм пырыс кирган гө-
лөсөн шыасис:

— Етащөм чорыда, Микол, оз-жө вөлі ков... Көв мед
лолөс комінныд, өд һөл лов семја...

— Чөрт текөд, мыј ми те пөганој лолөн вөчам,—сещөм-
жө сібдөм гөлөсөн шуис Микол і һедыр мысты сөдтис:—
пасібө вистав, мыј бур морт шөрө вескалін. Тащөм ужсыд
ваас-кө сујим, сөг-жө і бөстін... Мірыслы кокһиджык лоі дај
бабаыд ескө пасібө висталис, мыј теыс, пјаһныкыс, мынис.

Петрик кокјассө һужөдөмөн, став тушанас јөжгылтчөмөн
чөв пукалис муын да вылыс чужјөм-вачкөмыс сојкусыһнас
визис ассыс морөссө, шујга вомкөшттыс сылөн вөсһидик визөн
луытис вір.

Микол леччис Петрик пыж динө і чері тыра наберушкасө
сылыс кистис ас тујисас.

— Керышт пыж шөрас!— берегаһ горөдис Грш,—лез ва
горулыс, мед скөтиналы воэө кжлө һинөмөн лоө гумајтны
јөз шуптјасті!

Микол, шөр упрүг динас метитчөмөн, лөгөдчылис-һин чер
һырнас сапһитны Петрик пыжө, но друг берегаһ бергөдчө-
мөн гораа јуалис:

— Пыжыс кодлөн, ферт, абу аслад?

— Лудик Назарлөн,—чирөм гөлөсөн шыасис Петрик—
ачымөс мед-һин ушавһајтинныд, но пыжсө ен жуглө! Јөзлөн.

— Сизі і төді, мыј јөзлөн,—кинас шеныштис Микол да
черсө бөр пуктис пыж һырас, а тыртөм наберушкасө шыбы-
тис Петрик пыжө.—Вај сөв і дас зөһвизаөн регыджык тас
весас, а то скөр јывті мөдпөв һөшта чорыджыка нуөдгас!

Петрик кыссис бужөд јылөз і, сувтлытөг, ісковтис увлаһ.

— Ог вермы... Лов сібдө. Морөс кудјөс, тыдалө, зөһнас
жугөдинныд.

— Но, но... те, виһов каһ, тајө һөјтөмсыд он-на жагав.
Термас!

Бауөн кыссис кызкө Петрик пыж динөзыс і пыр вірөн
сөласис һиләөм сој вылө. Пинжак 'мышкөдыс лептыштөмөн,
Микол отсалис сылы пуксыны пыжө і мыччис сылы берегас
ласкысөм пелыссө.

— На пелысыд,—зев паскыда һумдөмөн јүгјөвтис ры-
код-јежыд пиңјаснас Микол.—Чөртөј, һармөм јурөн талун
гортад мунан!

Петрик сінјассө лезөмөн кывшутөг јөткысис берег диныс
і, Абарлаһ катөм пыдһі, вескөдчис Мылдинлаһ. Вөла вылө
мездысөм мысты, сизө сразу бытёо һеуна збөфөрмыштис.

— Мөдарө вескалін. Он-өмөј гортад?...

— Пелшар дінө, — пыдысаң буркнїтіс Петрік.

— Лечїтчы да ен-жө кув, — берег јывсаң шмоңїтіс Петрік вылө Гріш — кулан-кө, ңекодлы сесга лөө Мылдінын тышјассө панны да нырјас гырдөстны.

— Піңтө вывті ен мыччав. Беддид-өд кык пома, ко- дарыс-на нөшта кодлы інмас? — сїнјаснас југнїтліс Петрік.

(Возө лөө-на).

БОЈЕЦ-ПИСАТЕЛЬ

ТАВО март 15-өд лунö тыри дас во с. Фурманов куломлы. Воз, томон куси збој сөлөмыс бојец-писательлөн: комын вит арөсөн смерт Һещыштіс сөветскөј писательяс радјасыс төдчана гіжысөс. Фурмановлөн гіжөдјасыс „Чапајев“, „Мјатеж“, „Красныј десант“—героическөј Краснөј арміја исторіјалөн славнөј лістбокјас, но сыкөд щөщ, тајө гіжөд-јасыс пырөны сөлөмөзыд аслас художественностөн, олөм збылсө правдівөја петкөдлөмөн. „Чапајев“ һіма кіно филм, кодөс вөчөма Фурманов гіжөд серті, өтї вонас візөдісны 30 мільон морт куш міјан Сөветскөј сојузын. Өтї тајө фактыс-һын петкөдлө төдчанлунсө Фурманов гіжөдјасыс.

Чапајев—легендарнөј герој. Куслытөм славаөн һімалө Чапајевлөн, Чапајевскөј сівічјалөн подвігјасыс. Смертыс һі сөкыдјасыс повтөг героическөја тышкасісны чапајевцы Октабрскөј революціјалыс завојеваһіејассө дорјөм вөсна.

„...Вөлөстґаһ вөлөстөґ Чапајевскөј сівічјаса бојец-јас победоноснөја пыр мунісны воґө: гөрајасті, векһі трөпајасті, паныдасыс јујассө вескыда вужөмөн, зеріг-јасөн-і, һајт вывті-і, асја лысва вывті-і, рытја рупыр-і, өтї лун пөтөн, кык лун щыгөн, пастөг да омөлік көмөн, гаґдөсө кокјасөн, унаыс раһітчалөмөн, ассыныс стројсө еновттөг—Һекөдөн вермытөмјас, быдтор терпітысјас, гордөјјас да чорыда возсасысјас, пышјыс врагөс збоја вөтөдысјас. Герөјјас моз тышкасісны, гөрд рыцарјас моз јурнысө ез жалітны, пленө шедавлісны да пыткајас дырјі мучітчөмөн ловнысө лөзавлісны“¹⁾

Но такөд щөщ Фурманов ез ідеалічирүт Чапајевскөј сівічјалыс партізаншцінасө, сґіхіјасө, Чапајевлыс самодурство вспыткајассө, анархіческөј замашкајассө.

„...Чапајев—герөј,—мөвпаліс Федор,—сы сөлөмын петкөдчө став сґіхіјностыс, лөглуныс, важлы паныд кы-

¹⁾ с. Фурманов—Чапајев, 113 лістбок.

д. ФУРМАНОВ

1891—1926 ББ.

пöдчöмыс, мыј уна во чöж чукöрмис крестана пöвсын. Но öд стихијамс... код тöдас, кодарлаңо вермас бергöдчыны. Вöвлисны мијан сещöм торјас (ещамс-öмö) вöвлисны!)—ташöм-жö бур комаңдир, Чапајев код-жö, бостас дај кошкас асгыс комиссарсö! да-öд оз кушöмкö бызгунöс, трусöс, а збој революционерöс! Либö мөвпштас дај äкöз вужас жеждјас дор аслас „стихиңö“ отраднас...“¹⁾

Фурманов, Чапајевскöј ðивиҗијаын секса комиссар, пыр-зилis венны, бырöдны тајö „стихиңностьсö“, перевоспитатны Чапајевöс, красноармеецјассö революционнöј ðелöлы преданнöј, гөгөрвоёмöн тышкагыс боецјасö. Ез кыкыда сiјö артмы, но Фурманов (кыгаас Федор Клычков) сöкыдыс ез повчы, ез сетчы „стихиңность“ влијаңије улас, а мöдарö, болшеви́стскöј настојчивостöн луныг-лун кыкис аслас идејнöј влијаңије улö, болшеви́стскöј партијность влијаңије улö. И сы вöсна, мыј Фурманов ез идеализирујт Чапајевлыг „стихиңностьсö“, виçöдис сы вылö кызи болшевик, кодi донјалö сылыг смеллунсö, удамствосö, массаöн вескöдлыны кужöмсö, но некушöма оз мiрiтчы терпитны почтöм анархическöј петкöдчöмјаскöд, бурещ сы вöсна Чапајевын вермис петкöдлыны секса кадлыг типичнöйсö.

„Чапајевјас вöлины сöмын секса лунјасö—мукöд лунјасö Чапајевјас абуöс дај оз вермыны лоны: сiјöс чужтис сiјö массагыс, сiјö кадö да сещöм ногөн...“

Кызи черкалаын вöли Чапајевын петкöдчöны секса полупартизанскöј војскајаслөн самыс“...

Сöмын тајöс гөгөрвоёмöн Чапајевјасöс, кодјас вöлины „степ вывса ðикöј вöвјас кодöс“ почö вöли пöртны ðицип-лиңированнöј пролетарскöј революција общöј интересјаскöд лыддыгыс, збылыг пролетарскöј полководещјасö.

Фурманов гөгөрвоис, мыј Чапајевын петкöдчö типичнöйыс ужалыг крестанскöј массалөн, кодын революција кыпöдис нарғытысјаслы паныд совојасөн чукöрмöм скöрлунсö, лөгсö. Но крестанство вермас нарғытысјассö сöмын рабочöј класскöд öтвылыс, пролетариат журнуçдöм улын, коммуни́стическöј партија вескöдлöм улын тышкасöмөн.

Фурманов „Чапајевын“ петкöдлис выл морт, социали́стическöј мөвпсама морт чужöм. Чапајев, кодi петис крестанскöј масса пыщкыс, кодi нöжжö, сöкыда, но олöм збыл влијаңије улын, рабочöј класс идејнöј влијаңије улын пыр воçö венö важ стрöјөн артмöдöм навыкјассö, мелкобуржуазнöј ограңи-

¹⁾ ð. Фурманов—Чапајев, 39 лстбок.

ченностсö, предрассудокјассö, типичнöй не сöмын гражданскöй война кадлы. Тажö-жö процессыс тыдалö Кирилл Ждаркиннын (Панферов—Бруски), Нагульниковын (Шолохов—Подњатаја цемна). Разнöй кадын, разнöй обстановканын, аслыс пöлöс лунöн кад сертыс, но пыщкөсса öтсама основнöй вичјасөн мунö вежсöмыс і Чапаевлөн, і Ждаркинлөн, і Нагульновлөн.

І сені і тані воспитательјаснас вöліны коммунистическöй партијалөн, рабочöй класслөн представительјас — Клычковјас, Савыдовјас.

Фурманов талантывöја петкöдліс гражданскöй войнаын Краснöй армиялыс героическöй тышсö. Сіјö тышыс доріс в ы л җ ö с, сöкыдјасыс негмертыс повтöмјасöс, кодјас венöны кöзыд і щыг, дагöг јурнысö пуктыны революција делö вöсна.

Фурманов ез лакирујт олöмсö, јöзсö. Петкöдліс сещöмөн, кушöмөн најö збымыссö вöліны став сіјö противоречіејаснас, кодјасöс чужтіс кадыс, олöмыс, ез мун кос натурализм тујод, олöмсö ез фотографірујт, а корсіс сөг төдчанајассö, типичнöйсö. Сіјөн і верміс сещöм полнöја, правдивöја петкöдлыны Чапаевын, Ковтұхын, Клычковын, Куваковын в ы л җ ö з чужöмсö.

„Чапаевын“—кö Фурманов петкöдліс партизанскöй вождöс, коді петіс крестјанскöй масса піыс, большевистскöй вöла да кужöмлун улын пöрі социалистическöй революција делö вöсна гөгөрвоөмөн тышкасысö, „Мјатежын“—петкöдліс пемыд крестјанскöй массалыс стіхіјасö, кодöс кулацкöй элементјас іспользуютісны пролетариат диктатуралы паныд, медем бергöдны бөр, революцијаөн налыс мырddöм, јöзöс експлоатірујтөм в ы л ö правосö, да кыңі сіјö бунтсö вöлі жугöдöма зев регыд кадөн і фізическі і моральнö. Событіејасыс мунöны национальнöй рајонын — Казакстанын, көні „пемыд крестјанскöй массалыс стіхіјасö“ котыртны, важөн увтыртөм, кык вевса нарйтөм улын овлыс, неграмотнöй пемыд крестјана пöвсад, классöвöй врагјаслы вöлі кокңіджык, сы вöсна, мыј ас јöзöс дорјөм јылыс да „самобытнöй национальнöй озырлун да культура“ јылыс семагогијаөн кокңіджык вöлі ылöдны ужалыс јöзтö. Национальнöй буржуаңија, да налөн ідеологјасыс — националистјас, ез ещасыс бостчывны котыртны ужалыс јöзöс пролетариат диктатуралы паныд, Советскöй властлы паныд Украинаын, Грузијаын, Арменїјаын, Казакстанын, мїжан Коми областын. Подулыс вöлі öтї, сіјö—национал-шовінізм, кодї:

„...петкöдлö важ увтыртөм нацијас пыщса бырыс классјаслыс пролетариат диктатура режім в ы л ö недо-

вољствосö, налыг зiмöмсö торjöдчыны асланыс наци-
ональнöй государствоö да лöсöдны сeкi ассыныс классöвöй
господство“ (Сталин).

Став зiмöмjассö националистjаслыг вöли жугöдöма бол-
шеви́стскöй правдаöн, пролетариат фiктатура вынöн. Ылавлöм
ужалыг jöz регыдөн кажавлисны ассыныс öшыбкасö, гөгөр-
волисны кытчö кыскöны буржуацiја да сылөн агентураыс,
гөгөрволисны, мыj „самобытног“ жылыг горнiјас сажын бур-
жуацiја зiлiс бергöдны ужалыг jözöс експлоатируjтан право.

Фурманов аслас гижöдын петкöдлö, мыj став тащöм зi-
лöмыс некытчö оз вайöд даj оз вермы вайöдны, мыj бол-
шеви́стскöй правда век вермас, öд сiјö ужалыг jöзлөн правда,
увтыртöмjаслөн правда.

Семiречjеса бунт, кызи мијан Коми областын Мылдинса
восстаије, вöли чужиг мозыс сiјöма кулöм вылö, сы вöсна,
мыj тајö вöли эвермöм „бырыг класслөн“ возсагöмөн, кодöс
вöли вескöдöма кiтыра jöz чукöрлыг — експлоататорjаслыг
интересjассö дорjём вылö — фжiназаковjаслыг, Мельниковjас-
лыг, Кöста Мишкаjаслыг, Пишшик Иванjаслыг.

Фурманов, кодi ачыс вескöдлiс Семiречjеса бунт кусö-
дöмын, вунöдны поэтöм серпасjасөн петкöдлiс большевикjас-
лыг, пролетарскöй революционер большеви́стскöй характерлыг
вынсö, кодi чегjалö, жугöдö став паныдагыс пыкöдjассö,
сöкыдторjассö, кодi весиг ассыс физическöй кулöмсö (вијас-
ны-кö врагjас) зiлö пöртны коммунистическöй партия делö
вöсна, революция делö вöсна агитацияö.

Фурмановлөн гижöдjасыс мемуарнöй самаöг. Уналатi чо-
тöны техника боксаыс. Но та вылö визöдтöг, сылөн гижöд-
jасыс век-жö колöны тöдчана, волнужтан художественнöй
гижöдjасөн. Фурманов сетiс обраецjас пролетарскöй рево-
люционерjаслыг, кодjас опыт вылын том поколеије велöд-
чис даj возö пондас велöдчыны, кызи колö тышкасны рево-
люция делö вöсна, мијан партия делö вöсна, кызи колö дор-
jыны Октабрскöй революциялыг завојеваијеjассö.

ЈУРИДАЛЫГ

лістбок

<i>Ізјур Іван</i> — <i>Јен нїм куза</i> (<i>віст</i>)	3
<i>А. Размыслов</i> — <i>Воліс ар</i> (<i>кывбур</i>)	7
<i>Ілја Пыстін</i> — <i>Јежыд во</i> (<i>історическѡј повест-</i> <i>лы панас</i>)	9
<i>П. доронін</i> — <i>Парма сѡлѡмын</i> (<i>повест</i>)	21
<i>Шыладорса Міш</i> — <i>Бојец-пісатель</i>	44

Шл. № 19

Редколлегіја: М. доронін,
П. Шеболкін, І. Ізјуров.

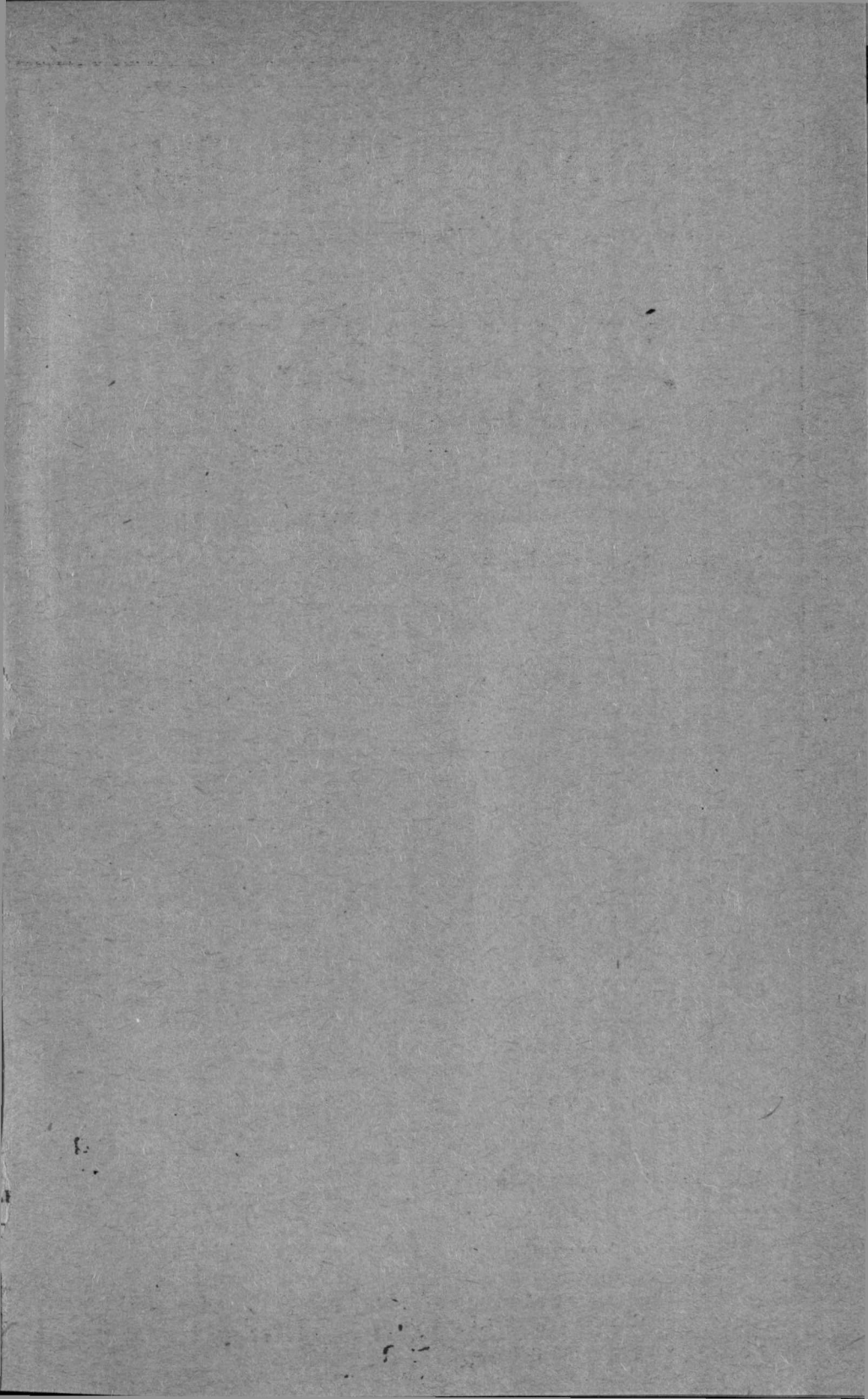
Отв. редактор М. доронін.

Обложка худ. В. ПОЉАКОВЛѦН.

Техн. редактор М. Шестаков.

Облит № 778. Заказ № 437. Тираж 1000. Стат. форм. 62×94, 1/16, 36000 зн. в печ.
листе. 3 печ. л. Слано в производство 8-III-36 г. Подписано к печати 7-IV-36 г.

Типографія УМП, Дом печати, г. Сыктывкар, Сев. край

Нар Коми
1-1а

СУЗӖДӖР 1936 ВО ВЫЛО!

ХУДОЖЕСТВОА СӖВЕТСКӖЙ ЛІТЕРАТУРА
КОМІ ЖУРНАЛ

УДАРНІК

ЛЕЗӖ СӖВЕТСКӖЙ ПИСАТЕЛЬАС СОЈУЗЛӖН
КОМІ ПРАВЛЕНІЈЕ

ПЕТӖ БЫД ТӖЛЫГЫН ӖТЧЫД

„Ударник“ зик Ӗти журнал Коми областын, кӖни печататӖны коми сӖветскӖй писательяс ассыныс выл гижӖдӖрассӖ (повестяс, пјесајас, вистяс, кывбурјас, фелјетонјас, критическӖй статјаяс).

„Ударник“ журнал тышкасӖ социалистическӖй пышкӖса, национальнӖй формаа культура стрӖйтӖм вӖсна, художествоа кывжӖн петкӖдлӖ Коми областын, Војвыв крајын да став СӖвет сојузын социализм стрӖйтӖм; тӖдмӖдӖ сӖветскӖй роч да муыв пролетарскӖй література медбур образецјасӖн, СССР-са торја национальностјасса літературајасӖн.

„Ударник“ журнал велӖдӖ да быдтӖ выл том гижысјасӖс, сетӖ налы отсӖг.

„Ударник“ журналын участвуйтӖдны: Акин пі, Біја Ӗгыр, Выл Паш, Васіл Паш, Војан, Гриш Саиш, Слорнин П., Жугыл, Изјур Иван, Колегов Јогор, Луздор Вас, Лебедев М., Лѣхачев М. П., Мітрук Јак, Њобдинса Віктор, Оботуров І., Ӗлдк Ӗндрей, Пед Ген, Піту Ӗнд, Пыстин Ілја, Пармазон, Размыслов, Сандрик Јогор, Сім Ван, Ёіма Вен, Шыладорса Миш, ШІМ да мукӖд коми сӖветскӖй писательяс да гижны заводитысјас, художникјас: В. Полаков да М. Безносос.

ЖУРНАЛ СУЗӖДАН ДОН: 3 тӖлыс кезлӖ 2 ш. 50 ур.
6 " " 5 " " "
12 " " 10 " " "

„Ударник“ журнал колӖ лоны быд колхозын, лыддысан керкаын, школаын, клубын, гӖрд пельосын, вӖр барақын, быд вӖрлеыс-ударник ордын, колхозник-ударник ордын, быд ордын, кодӖ интересуйтӖчӖ коми художественнӖй література быдмӖмӖн.

ЖУРНАЛ СУЗӖДНЫ ПОЗӖ БЫД ПОШТӖВӖЙ ӖТДЕЛЕНІЈЕЫС да писмӖновлӖдлысјас пыр. Торја номерјас ъӖбны Коми ГІЗ магазинјасыс.